

ανοιχτή φυλακή νέων
στα κάτω πετράλωνα

από την έκθεση *Πέρα από τα όρια*, έργο των μαθητών του Ε.Κ.Κ.Ν. Αυλώνα

διπλωματική εργασία

ανοιχτή φυλακή νέων στα κάτω πετράλωνα

ακριβή σακελλαρίδη

επιβλέπων
γιάννης ζαχαριάδης

σύμβουλοι
παναγιώτης βασιλάτος
πέννυ κουτρολίκου

κριτική επιτροπή
μαρία καφρίτσα
σταυρούλα λυκογιάννη
ιφιγένεια μάρη
ηλίας ζαχαρόπουλος

φεβρουάριος 2020

σχολή αρχιτεκτόνων μηχανικών ε.μ.π.

πρόλογος

Η παρούσα διπλωματική αποτελεί συνέχεια της διάλεξής μου με τίτλο ‘Φυλακή::Επανάταξη::Πόλη’ και έχει ως στόχο την αναζήτηση μιας εναλλακτικής μορφής και λειτουργίας των χώρων κράτησης, αξιοποιώντας τα εργαλεία του σχεδιασμού ώστε να εξυπηρετείται η διαδικασία της επανάταξης. Επέλεξα να ασχοληθώ με το θέμα της φυλακής, ενός χώρου παραδοσιακά ‘ξεχασμένου’ και απομακρυσμένου από την κοινωνία, γιατί αντιλαμβάνομαι το χώρο ως μία βασική παράμετρο της ποινής στέρησης της ελευθερίας και θεωρώ πως αξίζει να αναζητηθεί μια διαφορετική προσέγγιση μέσα από την αρχιτεκτονική.

Η εργασία αφορμάται από τη θεωρητική έρευνα σχετικά με την ποινή στέρησης της ελευθερίας και τη μελέτη της υφιστάμενης κατάστασης των χώρων κράτησης νέων στην Ελλάδα. Η πρόταση στοχεύει σε πρώτο στάδιο να αποτελέσει μία γέφυρα, τόσο χωρική όσο και λειτουργική, μεταξύ της φυλακής του Αυλώνα Αττικής και της κοινωνίας. Προτείνεται η μετακίνηση σε αυτήν κρατουμένων από τον Αυλώνα, αρχικά ως προσωρινή λύση στο πρόβλημα υπερπληθυσμού, ελπίζοντας ότι σε έναν μελλοντικό στάδιο θα μπορεί να αντικαταστήσει αυτήν την κλειστή δομή και τις αντίστοιχές της. Τα βασικότερα στοιχεία του θέματος αποτελούν αρχικά η χωροθέτηση σε κεντρικό σημείο της Αθήνας, και στη συνέχεια ο ‘ανοιχτός’ χαρακτήρας, δηλαδή ο μεγαλύτερος βαθμός ελευθερίας, η δυνατότητα εργασίας και εκπαίδευσης των κρατουμένων έξω από τη φυλακή και η γενικότερη εξωστρέφεια.

Ο όρος ‘φυλακή’ διατηρείται - παρ’ ότι η συγκεκριμένη πρόταση μπορεί να λογισθεί περισσότερο ως μεταβατικός χώρος - γιατί θεωρώ πως το νόημα της αλλαγής δε βρίσκεται στις λέξεις, αλλά στις πράξεις που γίνονται για να επιτευχθεί. Οι φυλακές στην Ελλάδα και ανά τον κόσμο αλλάζουν συχνά ονόματα (καταστήματα κράτησης, σωφρονιστικά ιδρύματα κ.λ.π.), με την πραγματικότητα που βιώνουν οι έγκλειστοι να μην βελτιώνεται - το αντίθετο συνήθως. Έτσι, προτίμησα να χρησιμοποιήσω τη λέξη, με επίγνωση του στίγματος που φέρει, ελπίζοντας κάποια στιγμή να μη χρειάζεται πλέον να τη χρησιμοποιούμε επειδή δε θα υπάρχει και η έννοια που αντιπροσωπεύει.

Το γεγονός ότι ασχολήθηκα με το σχεδιασμό μιας φυλακής δε σημαίνει ότι συμφωνώ με την ύπαρξη του θεσμού στέρησης της ελευθερίας. Μετά από όλη την έρευνα, δεν έχω απάντηση για το αν πρέπει να υπάρχουν φυλακές και αν ναι, πώς θα έπρεπε να είναι. Το μόνο που ξέρω σίγουρα είναι ότι αποτελούν μία πραγματική συνθήκη την οποία βιώνουν εκατομμύρια άνθρωποι στον κόσμο και αν μη τι άλλο χρειάζεται να υπάρχει στην ακαδημαϊκή συζήτηση και να αναζητώνται απαντήσεις, ανεξάρτητα από την καρποφορία αυτών των αναζητήσεων.

κοινωνιολογικές θεωρήσεις και φυλακή

Πριν φτάσει κανείς στο σημείο να ρωτήσει πώς θα έπρεπε να είναι μια φυλακή, οφείλει να αναρωτηθεί πρώτα αν ένας τέτοιος χώρος χρειάζεται. Στην αρχή της εργασίας έγινε μια ανάλυση των υφιστάμενων θεωριών δικαίου και εγκληματολογικών θεωριών, ώστε να γίνει αντιληπτό εάν θα μπορούσε να υπάρχει κάποια εναλλακτική αντιμετώπιση στο ζήτημα του εγκλήματος. Οι πιο συντηρητικές θεωρίες που βρίσκουν τα αίτια του εγκλήματος στην ελεύθερη βούληση ή σε γενετικά χαρακτηριστικά, βλέπουν ως μόνη λύση τη φυλάκιση, ανεξάρτητα με το σκοπό τον οποίο καλείται να επιτελέσει, που ποικίλλει.

Οι σύγχρονες θεωρίες αναγνωρίζουν ότι τα αίτια του εγκλήματος είναι πολύπλοκα και συστημικά, γι' αυτό το λόγο θεωρούν τη ριζική αναδιοργάνωση της κοινωνίας και τη δημιουργία μιας ουτοπίας ως τη μόνη λύση στην αντιμετώπισή του, με τη θεωρία της ετικέτας να προβλέπει και τη δυνατότητα εξορίας ως απάντηση στο βίαιο έγκλημα, που είναι ωστόσο άλλη μια μορφή αποκλεισμού. Μέχρι στιγμής, γεγονός είναι ότι καμία θεωρία δεν έχει καταφέρει να προσδιορίσει με ακρίβεια τα αίτια για όλα τα είδη των εγκλημάτων, καθώς όλα καταλήγουν τελικά στο αιώνιο ερώτημα της ανθρώπινης ύπαρξης: έχουμε ελεύθερη βούληση ή όλα είναι ντετερμινιστικά προκαθορισμένα;

Μέσα σε όλη αυτή την αναζήτηση, οι φυλακές εξακολουθούν να λειτουργούν συνήθως με άθλιες συνθήκες και φαίνεται ότι θα συνεχίζουν να λειτουργούν για αρκετό καιρό ακόμη, καθώς δεν υπάρχει άλλη βιώσιμη πρόταση διαχείρισης του εγκλήματος στην κοινωνία με τη μορφή που την ξέρουμε, και η ουτοπία μάλλον αργεί.

Έτσι, κατέληξα στο ότι χρειάζεται να διερευνηθεί το πώς λειτουργούν οι φυλακές στην Ελλάδα, το αν επιτελούν το στόχο της επανένταξης και το αν θα μπορούσαν μέσω του σχεδιασμού να αλλάξουν κάποια πράγματα προς το καλύτερο.

αντίφαση μεταξύ θεωρίας και πρακτικής

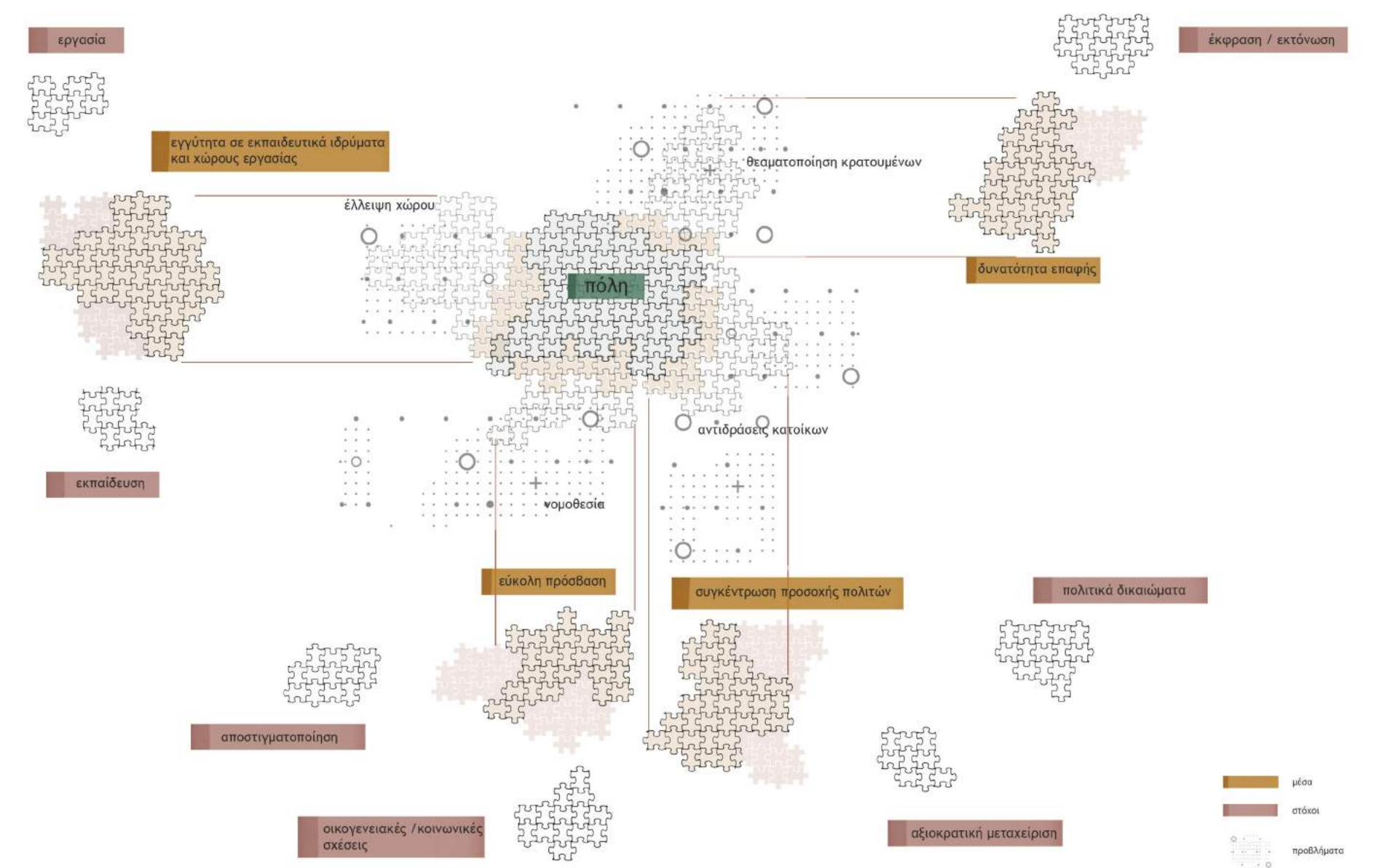
Στη σύγχρονη θεωρία δικαίου η ποινή στέρησης της ελευθερίας ορίζεται ως ο περιορισμός της ελευθερίας κίνησης του ανθρώπου στο χώρο, χωρίς να περιορίζεται κανένα άλλο δικαίωμά του. Φυσικά αυτό δεν εφαρμόζεται στις σύγχρονες φυλακές, όχι μόνο λόγω των εσκεμμένων προσπαθειών υποβάθμισης και της γενικότερης αδιαφορίας για τα δικαιώματα των κρατουμένων, αλλά και λόγω των εμποδίων που προκύπτουν εξαιτίας της χωροθέτησης και του σχεδιασμού τους, που συχνά είναι αποτέλεσμα των παραπάνω, δημιουργώντας έναν φαύλο κύκλο στιγματισμού και απουσίας από την κοινωνία.

Αρκετά λογικά προκύπτει ότι τα δικαιώματα στην εργασία, την εκπαίδευση, τις οικογενειακές σχέσεις κ.λ.π. ακόμη κι αν δεν απαγορεύονται άμεσα, συνήθως περιορίζονται έμμεσα από τα χωρικά δεδομένα των φυλακών, όπως η μεγάλη απόστασή τους από τα αστικά κέντρα με επιχειρήματα την 'ασφάλεια' των πολιτών και την διαθεσιμότητα χώρου. Η απάντηση σε αυτήν την αντίφαση αναζητήθηκε αρχικά στη δυνατότητα χωροθέτησης των φυλακών μέσα στην πόλη, όπου υπάρχουν περισσότερες ευκαιρίες να επιτευχθούν οι στόχοι της επανένταξης, περισσότερη προσοχή από το κοινωνικό σύνολο και όπου διαμένουν συνήθως οι οικείοι των περισσότερων κρατουμένων, που μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό δίκτυο στήριξης.

Σε μια τέτοια ιδέα φυσικά υπάρχουν αρκετά εμπόδια, όπως οι κοινωνικές αντιδράσεις, και κίνδυνοι όπως η πιθανή θεαματοποίηση των κρατουμένων και έτσι η μεγαλύτερη πρόκληση της εργασίας ήταν η αναζήτηση της ισορροπίας ανάμεσα σε αυτά τα λεπτά ζητήματα.

Ποτέ η φυλακή δεν είχε μέσα της το κομμάτι της επανένταξης. Αυτό είναι το λάθος για μένα. Ότι πράγματι υποβόσκει σε όλη αυτή τη συμβολική και σημειολογική αποτύπωσή τους, νομίζω μια πεποίθηση σε εισαγωγικά ή χωρίς, ότι δύσκολα μπορείς να επανέλθεις στην κοινωνία.

|φυλακές νέων στην Ελλάδα

Οι νέοι επιλέχθηκαν ως ομάδα εστίασης γιατί θεωρώ ότι το πρόβλημα ξεκινάει από τον εγκλεισμό σε μικρές ηλικίες, καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό των ενήλικων κρατουμένων έχουν ξανακαταδικαστεί στο παρελθόν ως ανήλικοι ή νέοι. Άλλωστε, το 60% των κρατουμένων στην Ελλάδα είναι μεταξύ 20 και 30 ετών. Τα ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι τέσσερις στους πέντε νέους που καταδικάζονται σε φυλάκιση, θα επιστρέψουν στη φυλακή τουλάχιστον μία φορά στη ζωή τους. Το πολύ υψηλό ποσοστό υποτροπής δείχνει ότι η επανένταξη δεν επιτυγχάνεται στις ελληνικές φυλακές και αν η προσπάθεια πρέπει να ξεκινήσει από κάπου, είναι από τα καταστήματα ανηλίκων και νέων που αποτελούν το πρώτο στάδιο της ιδρυματοποίησης.

Εκτός αυτού, η κοινωνική ευαισθητοποίηση για το θέμα των νέων κρατουμένων είναι σχετικά ισχυρή, και υπάρχει μεγαλύτερη δυνατότητα να συμμετέχουν σε διάφορες δράσεις επανένταξης όπως η εξωιδρυματική εργασία, η εκπαίδευση, καθώς και δράσεις σχετικές με τον αθλητισμό και τον πολιτισμό. Ακόμη, η απρόσκοπτη διατήρηση των οικογενειακών και φιλικών δεσμών που είναι σημαντική για την ψυχική υγεία και επιτυχή επανένταξη κάθε κρατουμένου, έχει ακόμη μεγαλύτερη βαρύτητα στην περίπτωση των νέων καθώς σε αυτές τις ηλικίες η διαμόρφωση της προσωπικότητας επηρεάζεται σημαντικά από την ύπαρξη ή όχι τέτοιων σχέσεων.

Ως νέοι ορίζονται νομικά οι κρατούμενοι ηλικίας 18-21 ετών, για τους οποίους δημιουργούνται τα ειδικά καταστήματα κράτησης νέων, όπου η παραμονή μπορεί να παραταθεί έως τα 24 έτη αν συντρέχουν λόγοι εκπαίδευσης. Αυτή τη στιγμή τα καταστήματα κράτησης νέων στην Ελλάδα είναι το Ε.Κ.Κ.Ν. Αυλώνα, το Ε.Κ.Κ.Ν. Βόλου και το Ε.Α.Κ.Κ.Ν Κασσαβέτειας Μαγνησίας. Σε αυτά κρατούνται πολλές φορές και ανήλικοι, χωρίς ιδιαίτερο διαχωρισμό, συνήθως για το χρονικό διάστημα που τελούν υπόδικοι ή εν αναμονή έφεσης, που μπορεί να κρατήσει και αρκετά χρόνια. Δεν επέλεξα να συμπεριλάβω στην έρευνα το κατάστημα κράτησης ανηλίκων της Κορίνθου, που είναι το μοναδικό στην Ελλάδα και φιλοξενεί 13 άτομα, διότι θεωρώ ότι βρισκόμαστε ήδη στην πορεία του να εγκαταλειφθεί εντελώς ο εγκλεισμός ως επίσημο μέσο σωφρονισμού των νομικά ανηλίκων. Επίσης, δε γίνεται αναφορά στις νεαρές γυναίκες, καθώς στην Ελλάδα είναι μόνο έξι και δεν κρατούνται σε ειδικό κατάστημα, αλλά στις γυναικείες φυλακές Ελεώνα στη Θήβα.

Προκειμένου να καθοριστούν οι ανάγκες που καλείται να καλύψει η πρόταση, αλλά και οι δράσεις επανένταξης που ήδη λειτουργούν στα καταστήματα κράτησης, τις οποίες η πρόταση θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει ως 'δεδικασμένο' και να εξελίξει, έγινε στη συνέχεια ανάλυση της κατάστασης των υφιστάμενων χώρων κράτησης νέων. Καθώς η γραφειοκρατία για να πραγματοποιηθεί έρευνα και συνεντεύξεις μέσα στη φυλακή είναι αρκετά μεγάλη, δεν είχα τη δυνατότητα να μπω στα καταστήματα πλην του Αυλώνα, όπου η επίσκεψη μου αφορούσε την παρακολούθηση της σχολικής γιορτής και δεν είχε επίσημο χαρακτήρα έρευνας. Τα στοιχεία προέκυψαν από επιτόπια παρατήρηση, βιβλιογραφική έρευνα και συνεντεύξεις με τον κο Πέτρο Δαμιανό, διευθυντή του σχολείου του Αυλώνα, τον κο Κώστα Μάγο, δάσκαλο στο Ε.Κ.Κ.Ν. Βόλου, τον κο Λεωνίδα Κωτούλα, κοινωνικό λειτουργό στην Κασσαβέτεια, και δυο πρώην κρατούμενους της Κασσαβέτειας, τον Α. και το Γ. που με βοήθησαν απεριόριστα.

Τα περισσότερα από αυτά τα παιδιά προέρχονται από οικογένειες με διάφορα προβλήματα, οπότε δεν έχουν όλοι επαφή με τις οικογένειές τους. Για εκείνους που έχουν προσπαθούμε να τη διευκολύνουμε, γιατί συνήθως οι δικοί τους βρίσκονται μακριά και δεν υπάρχουν τα χρήματα για να έρθουν να τους δουν. Σε αυτά τα παιδιά λείπει η ανθρώπινη επαφή και είναι συγκινητικό το πόσο την επιζητούν. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι οι κρατούμενοι στις φυλακές νέων είναι στην ουσία παιδιά που στις περισσότερες περιπτώσεις δεν πρόλαβαν για διάφορους λόγους να χαρούν την παιδική τους ηλικία.

Από τη στιγμή που φτάνει το παιδί στη φυλακή, ένα παιδί το οποίο δεν έχει κανένα γνωστό, καμία στήριξη τίποτα, μπαίνει μέσα σε ένα χώρο και είναι προφανές ότι θα γίνει αγρίμι, θα γίνει 100 φορές πιο άγριος απ' ό,τι ήτανε. Δεν υπάρχει ένας τρόπος καν τα παιδιά αυτά που είναι σε ευάλωτες ομάδες να βρουν τον εαυτό τους κατ' αρχήν και να στοχάζονται γιατί έχουν βρεθεί σε έναν τέτοιο δρόμο παραβατικό. Νομίζω ότι το μεγάλο πρόβλημα είναι αυτό, ο χρόνος εγκλεισμού είναι ένας τιμωρητικός χρόνος.

203,70%

Ε.Κ.Κ.Ν. Βόλου: 110 κρατούμενοι (χωρητικότητα 54)

44,40%

Ε.Α.Κ.Κ.Ν. Κασσαβέτειας: 28 κρατούμενοι (χωρητικότητα 63)

123,04%

Ε.Κ.Κ.Ν. Αυλώνα: 261 κρατούμενοι (χωρητικότητα 217)

80%

ποσοστό υποτροπής για νέους κρατούμενους

Ιεδικό κατάσταση κράτησης νέων αυλών

Επισκέφθηκα τον Αυλώνα στις 21/6/2018. Είχα την ευκαιρία να μιλήσω με ορισμένους από τους κρατούμενους που είχαν συμμετέχει σε πολλά διαφορετικά προγράμματα κατά τη διάρκεια της χρονιάς και μου εξηγούσαν πως από τα πιο δύσκολα πράγματα στη φυλακή είναι ο νεκρός χρόνος, και γι' αυτό πηγαίνουν σχολείο και αναζητούν διαρκώς πράγματα να ασχολούνται. Σε αυτή την ανάγκη συμβάλλει θετικά και η λειτουργία θερινού σχολείου τους καλοκαιρινούς μήνες, με πιο δημιουργικό προσανατολισμό, που είναι ιδιαίτερα δημοφιλέσ ανάμεσα στους νεαρούς κρατούμενους. Η αγάπη τους για το σχολείο είναι από τα βασικότερα χαρακτηριστικά των κρατουμένων του Αυλώνα, καθώς για εκείνους αποτελεί μια ευχάριστη διέξοδο από την καθημερινότητα της φυλακής.

Ένα από τα σημαντικά προβλήματα αποτελεί ο συνωστισμός, αφού υπάρχουν περίοδοι όπου σε ένα κελί 10 τ.μ. συμβιώνουν τέσσερα άτομα. Τα κτίρια είναι πρώην στρατιωτικές εγκαταστάσεις με πολλές ζημιές, την επισκευή των οποίων αναλαμβάνουν συνήθως οι κρατούμενοι. Σημαντική είναι η έλλειψη κατάλληλων χώρων για τις απαραίτητες λειτουργίες της επανένταξης, όπως γραφεία ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών, εφόσον πρόκειται για περίπτωση επανάχρησης και όχι ενιαίου σχεδιασμού από την αρχή με γνώμονα τις λειτουργικές ανάγκες.

Τα γενικά αισθήματα που προκαλεί ο χώρος στο εσωτερικό του, τουλάχιστον σε μένα που τον είδα για πρώτη φορά, είναι έλλειψη προσανατολισμού και ελαφριά δυσφορία. Το τελευταίο δημιουργείται ίσως λόγω της χαμηλής οροφής και των καγκέλων - υπάρχουν καγκελόπορτες σε πολλά σημεία των διαδρόμων, τις οποίες πρέπει να ανοίξει κάποιος φύλακας για να συνεχίσει κανείς την πορεία του. Σε συνδυασμό με την έλλειψη επαρκούς φυσικού φωτισμού και τις λάμπες φθορίου ο επισκέπτης νιώθει ότι 'πνιγεται'. Τη δυσάρεστη αυτή αίσθηση παγίδευσης εντείνει η έλλειψη προσανατολισμού, που προκαλείται από τη διαρρύθμιση των διαδρόμων και την απότομη διακοπή τους με πόρτες, την ομοιομορφία, την έλλειψη οπτικής επαφής με το εξωτερικό αλλά και με τους υπόλοιπους εσωτερικούς χώρους και τον τμηματικό τρόπο με τον οποίο φαίνεται να έχει διαμορφωθεί ο χώρος. Άλλο ένα στοιχείο που υποβαθμίζει την ποιότητά του είναι η παντελής έλλειψη πρασίνου εκτός από μικρά παρτέρια στην είσοδο, όπου οι κρατούμενοι δεν έχουν πρόσβαση. Το προαύλιο είναι ουσιαστικά μια μικρή αυλή στρωμένη με σκυρόδεμα, χωρίς σκιά ή προστασία από τη βροχή, δέντρα και παγκάκια. Υπάρχει παρ' όλα αυτά ένας μικρός κήπος στον οποίο τα παιδιά καλλιεργούν λουλούδια και βότανα, στα πλαίσια προγραμμάτων που γίνονται στο σχολείο.

Προσβάσεις - επισκεπτήρια

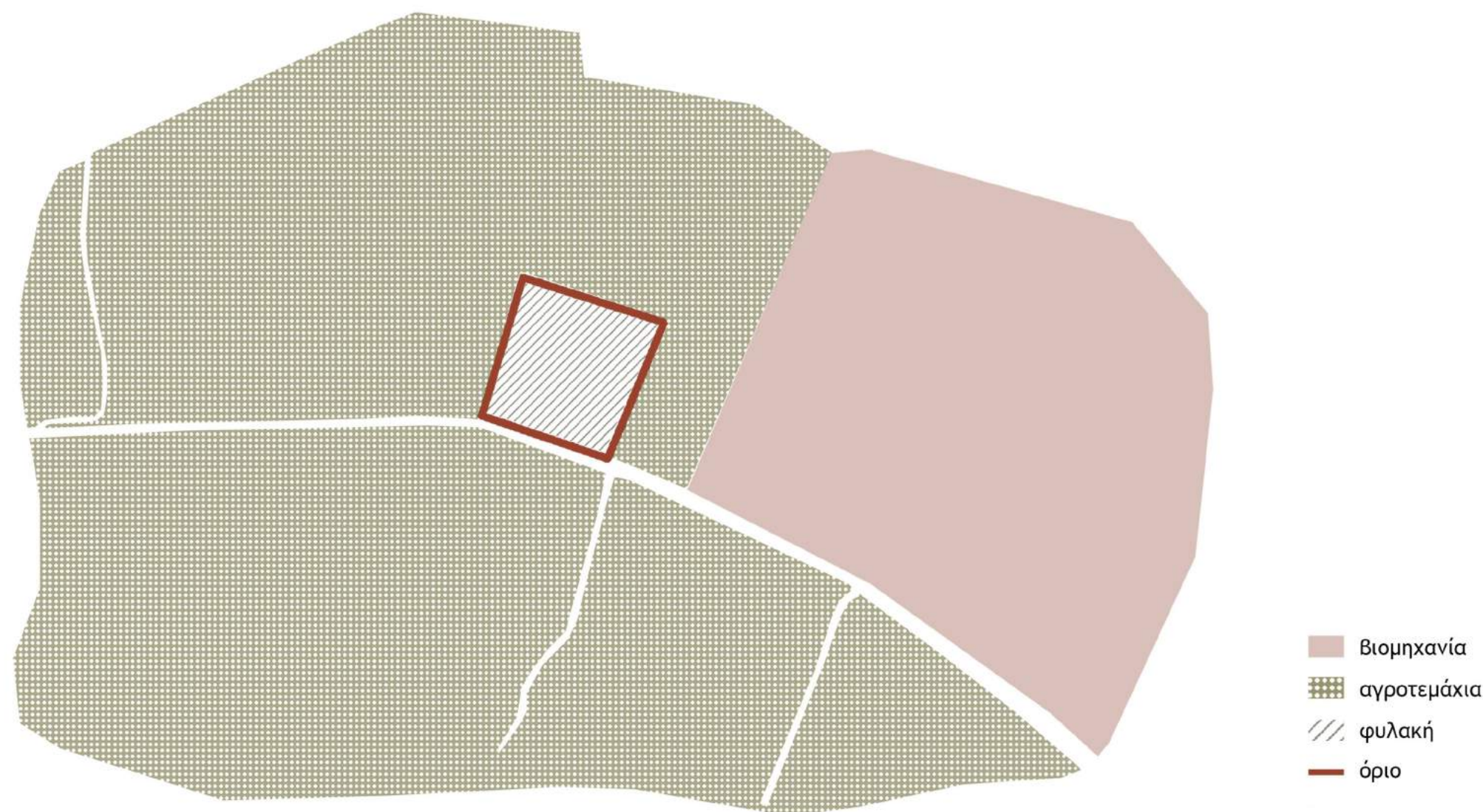
Η πρόσβαση ακόμη και από την Αθήνα είναι αρκετά χρονοβόρα (πάνω από μια ώρα με ΙΧ) και δύσκολη. Υπάρχει δυνατότητα επίσκεψης μόνο καθημερινές και σε ώρες που οι περισσότεροι άνθρωποι είτε βρίσκονται στην εργασία τους, είτε την τελείωσαν πριν από πολύ μικρό διάστημα. Αυτά δυσκολεύουν πολύ την επίσκεψη των οικείων. Αν τέλος μπει στην εξίσωση και το κόστος, που είναι το λιγότερο 6.5 ευρώ (και αυτό με τρένο και μισή ώρα περπάτημα), γίνεται αντιληπτό ότι οι γονείς αν εργάζονται δεν μπορούν να δουν συχνά τα παιδιά τους λόγω χρόνου, και αν δεν εργάζονται πάλι δεν μπορούν λόγω χρημάτων. Στη σχολική γιορτή αξίζει να παρατηρηθεί ότι ήταν παρόντες μόνο δύο γονείς, από τουλάχιστον 25 παιδιά που λάμβαναν μέρος ή βραβεύονταν στην εκδήλωση.

Αλληλεπίδραση με την κοινωνία

Το Ε.Κ.Κ.Ν.Α. είναι ένα αρκετά εξωστρεφές κατάστημα κράτησης. Κατ' αρχάς είναι το μοναδικό στο οποίο λειτουργεί κανονικό Λύκειο (όχι Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας), του οποίου μάλιστα οι απόφοιτοι έχουν σημειώσει επιτυχίες στις Πανελλήνιες, ωστόσο δεν καταφέρνουν πάντα να πάρουν εκπαιδευτικές άδειες για να παρακολουθούν τις σχολές τους. Στα πλαίσια του σχολείου λειτουργούν επίσης πολλά εκπαιδευτικά προγράμματα που δεν περιορίζονται στα στενά όρια της διδακτέας ύλης αλλά αφορούν ζωγραφική, φωτογραφία, χορό, κατασκευές, κηπουρική και άλλα. Τα έργα των κρατουμένων που προκύπτουν από αυτά διατίθενται προς πώληση στην έκθεση που κάνουν μια φορά το χρόνο, και τα έσοδα πηγαίνουν στους ίδιους. Στο κατάστημα λειτουργεί επίσης θεατρική ομάδα τα τελευταία έξι χρόνια.

Χάρη σε προσπάθειες του διοικητικού προσωπικού, των καθηγητών και ευαισθητοποιημένων πολιτών και φορέων, προωθούνται επίσης δράσεις ώστε οι κρατούμενοι να αποκτήσουν περισσότερη επαφή με 'τον έξω κόσμο'. Οργανώνονται έτσι κάθε χρόνο επισκέψεις μαθητών από γειτονικά σχολεία για ανταλλαγή σκέψεων και ιδεών σχετικά με την εκπαιδευτική διαδικασία, καλλιτεχνικά εργαστήρια σε συνεργασία με την Α.Σ.Κ.Τ., αθλητικά δρώμενα και τουρνουά, καθώς και παρουσιάσεις διαφόρων θεατρικών και μουσικών παραστάσεων. Τα παιδιά φαίνεται να χαίρονται αυτές τις εκδηλώσεις που σπάνε τη μονοτονία του εγκλεισμού και οι περισσότεροι τις αντιμετωπίζουν με μεγάλο ενδιαφέρον και σοβαρότητα, και αξιοποιούν κάθε ευκαιρία που τους δίνεται για δημιουργία και έκφραση.

Ιεδικό κατάστημα κράτησης νέων Βόλου

Η φυλακή του Βόλου έχει χωρητικότητα 54 ατόμων. αλλά φιλοξενεί κατά μέσο όρο 80 τα τελευταία χρόνια. Είναι εκείνο με το μεγαλύτερο πρόβλημα υπερπληθυσμού από τα εξεταζόμενα, καθώς δέχεται μεγάλο αριθμό ανήλικων και νεαρών μεταναστών από χώρες της Μέσης Ανατολής. Αυτά τα παιδιά εξαναγκάζονται συνήθως από τους διακινητές μεταναστών να αναλάβουν κάποιο ρόλο στη διαδικασία (π.χ. να οδηγήσουν βάρκες που μεταφέρουν μετανάστες στον Έβρο), με αποτέλεσμα να συλλαμβάνονται και να αντιμετωπίζουν οι ίδιοι κατηγορίες διακίνησης που επιφέρουν ποινές ισόβιας κάθειρξης. Τόσο στο διάστημα που είναι υπόδικοι όσο και σε αυτό της ποινής εάν καταδικαστούν, κρατούνται στην πλειονότητά τους στο Βόλο.

Δημιουργείται έτσι μια ειδική κατάσταση στο Βόλο. Παρ' ότι σε όλα τα καταστήματα υπάρχει σημαντικός αριθμός αλλοδαπών κρατουμένων, στο Βόλο πρόκειται για την πλειοψηφία και μάλιστα για παιδιά που στις περισσότερες περιπτώσεις δεν έχουν περάσει μεγάλο διάστημα στη χώρα. Έτσι, δε γνωρίζουν σχεδόν καθόλου τη γλώσσα - συνήθως ούτε και αγγλικά - με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η λειτουργία τόσο του σχολείου όσο και των υπόλοιπων καθημερινών δραστηριοτήτων, καθώς δεν υπάρχουν μεταφραστές. Το πρόβλημα επιλύεται εν μέρει με τη βοήθεια των παιδιών που βρίσκονται περισσότερο χρόνο στη χώρα και λειτουργούν ως διερμηνείς.

Ο συνωστισμός δημιουργεί ακόμη μεγαλύτερες δυσκολίες στη συνεννόηση και την καθημερινή ζωή, καθώς οι κρατούμενοι είναι αναγκασμένοι να μοιράζονται ακόμη και με δέκα άτομα κελιά που ήταν προορισμένα για τέσσερα με έξι. Κι εδώ είναι εμφανής η έλλειψη πόρων τόσο για την καθημερινή λειτουργία όσο και για τη συντήρηση των κτιρίων. Ορισμένα από τα παραπάνω είναι φανερά και από την εξωτερική παρατήρηση. Το κτίριο είναι παλιό και αρκετά μικρό για το πλήθος των κρατουμένων που στεγάζει, ειδικά αν αφαιρεθεί ο χώρος που καταλαμβάνουν οι διοικητικές λειτουργίες. Ο εξωτερικός χώρος φαίνεται να μη χρησιμοποιείται για τον προαυλισμό των κρατουμένων, αφού ένα μέρος του λειτουργεί ως χώρος στάθμευσης για τα οχήματα που χρησιμοποιούνται από το κατάστημα και στον υπόλοιπο υπάρχουν παρατημένες συσκευές και αγριόχορτα. Η όλη εικόνα δημιουργεί μια αίσθηση εγκατάλειψης.

Χωροθέτηση

Το κατάστημα του Βόλου βρίσκεται στην περιοχή της Χιλιαδούς, σε κοντινή απόσταση από το κέντρο της πόλης (20' με τα πόδια). Πρόκειται για ένα σημείο όπου η πόλη με την ύπαιθρο συνυπάρχουν, καθώς συναντάμε κατοικίες δίπλα σε χωράφια, μπιστάνια κ.λ.π. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί η γειτνίαση με τρία σχολεία που δημιουργούν κίνηση στην περιοχή, με παιδιά να κάνουν μια σύντομη παύση έξω από το σχολείο για να μιλήσουν μεταξύ τους πριν επιστρέψουν στο σπίτι και γονείς να συνοδεύουν τα παιδιά τους. Αυτά φυσικά τις πρωινές ώρες που το σχολείο λειτουργεί. Την υπόλοιπη μέρα η κίνηση περιορίζεται στους κατοίκους της περιοχής κυρίως από και προς το σπίτι τους, αφού δεν υπάρχουν χρήσεις άλλου είδους παρά μόνο 3-4 τετράγωνα πιο κάτω, όπου το πάρκο Χιλιαδούς συγκεντρώνει αρκετούς κατοίκους ακόμη και το χειμώνα. Η κίνηση των αυτοκινήτων είναι επίσης κάπως πιο αραιή.

Προσβάσεις - Επισκεπτήρια

Είναι ίσως το κατάστημα με την ευκολότερη δυνατότητα πρόσβασης, αφού βρίσκεται και αρκετά κοντά στο σιδηροδρομικό σταθμό και το σταθμό των ΚΤΕΛ (30' με τα πόδια, 10' με αστικό

λεωφορείο). Σημαντικό στοιχείο και για το Βόλο και για την Κασσαβέτεια είναι επίσης η γενική χωροθέτησή τους στη μέση της ηπειρωτικής Ελλάδας, μειώνοντας έτσι τις αποστάσεις από τη Βόρεια Ελλάδα, ενώ παράλληλα βρίσκονται αρκετά κοντά και στην Αθήνα. Οι ώρες επισκεπτηρίων εδώ δεν είναι τόσο περιορισμένες. Ωστόσο, επειδή ελάχιστα από τα παιδιά έχουν συγγενείς ή φίλους στο Βόλο, συνήθως οι επισκέψεις είναι λίγες εκτός από τις σπάνιες φορές που έρχονται οι δικηγόροι τους.

Αλληλεπίδραση με την κοινωνία

Στο Βολο, παρ' ότι η φυλακή βρίσκεται σε γειτονιά πολύ κοντά στο κέντρο, η σχέση με την πόλη δεν είναι τόσο έντονη. Και εδώ το σχολείο παίζει σημαντικό ρόλο στη δημιουργία δεσμών με το κοινωνικό σύνολο, με τους εκπαιδευτικούς να επιμελούνται προγράμματα δημιουργικής γραφής που συχνά έχουν καταλήξει σε εκδόσεις βιβλίων. Η ιδιαιτερότητα των κρατουμένων του Βόλου δημιουργεί ακόμη μεγαλύτερη ανάγκη να ακουστούν οι ιστορίες τους. Στο κατάστημα λειτουργούν επίσης προγράμματα εικαστικών, κηπουρικής και κινηματογράφου, ενώ τη χρονιά που πέρασε παρουσίασαν και ένα δίσκο με τραγούδια των χωρών απ' όπου προέρχονται τα παιδιά.

Η φυλακή φαίνεται να συνυπάρχει με τη γειτονιά χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα, εκτός από οχλήσεις όπως φωνές. Κατά τη διάρκεια της μέρας που τα σχολεία λειτουργούν, αυτές μπερδεύονται με τη γενική φασαρία που παράγεται από αυτά (διαλείμματα κλπ). Ωστόσο, το βράδυ μπορεί να γίνει ενοχλητικό, καθώς λόγω του συνωστισμού δεν είναι λίγες οι φορές που υπάρχουν εντάσεις και καυγάδες. Πάντως, καθώς η περιοχή είναι αρκετά αραιοκατοικημένη, οι κάτοικοι δεν αντιλαμβάνονται σημαντικές δυσκολίες στην καθημερινότητά τους.

Ιεδικό αγροτικό κατάστημα κράτησης νέων κασσαβέτειας

Στην Κασσαβέτεια η κατάσταση διαφέρει κάπως από τα παραπάνω. Πρόκειται για αγροτικό κατάστημα με πιο ανοιχτό χαρακτήρα και μεγαλύτερο βαθμό ελευθερίας. Οι ενήλικοι κρατούμενοι που εργάζονται στην καλλιέργεια και την κτηνοτροφία περνούν αρκετές ώρες της ημέρας στην ύπαιθρο. Η πτέρυγα των νέων, παρ'ότι το κατάστημα ονομάζεται αγροτικό είναι κλειστή, αλλά τα πλεονεκτήματα που προσφέρει το φυσικό περιβάλλον και ο γενικός χαρακτήρας του καταστήματος επεκτείνονται και σε εκείνους ως ένα βαθμό.

Επίσης, δεν υπάρχει υπερπληθυσμός. Τα κελιά είναι από 4 έως 12 άτομα, και συνήθως δεν είναι γεμάτα. Οι κρατούμενοι χωρίζονται συνήθως με βάση τα κοινά στοιχεία πολιτισμού, γλώσσας και θρησκείας, αλλά όχι απαραίτητα. Η συγκατοίκηση είναι αρκετά δύσκολη, ειδικά όταν πρόκειται συχνά για 7-8 άτομα με διαφορετικές συνήθειες. Ωστόσο, ο κρατούμενος μπορεί μετά το πέρας ενός ορισμένο χρονικού διαστήματος να γίνει εξωτερικός, δηλαδή να διαμένει μόνος σε ένα μικρό 'σπίτι' στην ευρύτερη έκταση της φυλακής. Αυτό είναι προτιμότερο από αρκετούς, ενώ υπάρχουν και περιπτώσεις παιδιών που δεν ενοχλούνται από τη συγκατοίκηση, αλλά θα ήθελαν απλά να περιορίζεται σε λιγότερα άτομα.

Και εδώ τα παιδιά δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον για το σχολείο. Μάλιστα, υπήρξαν παιδιά που πήραν πρωτοβουλίες σε αυτό τον τομέα και κατάφεραν να λειτουργήσει γυμνάσιο στη φυλακή. Ωστόσο, το κατάστημα αντιμετωπίζει ορισμένα σημαντικά προβλήματα που αφορούν περισσότερο τους διαθέσιμους κρατικούς πόρους και τη διαχείρισή τους, όπως είναι η έλλειψη ζεστού νερού και θέρμανσης το χειμώνα. Αρκετά από αυτά μάλιστα προκύπτουν λόγω παλαιότητας και ζημιών των κτηρίων, που δε φαίνεται πάντα να υπάρχει η δυνατότητα να αποκατασταθούν.

Παρόλ' αυτά, η γενική εντύπωση που δίνει ο χώρος είναι σίγουρα καλύτερη από τα άλλα δύο καταστήματα. Σε αυτό συμβάλει το φυσικό περιβάλλον και τα λιγότερο αυστηρά όρια που δημιουργούν την αίσθηση ότι η έκταση που καταλαμβάνει η φυλακή είναι κομμάτι του χωριού στο οποίο βρίσκεται, χωρίς να υπάρχει σημαντική διαφορά μεταξύ τους.

Χωροθέτηση

Η Κασσαβέτεια βρίσκεται στη Νέα Αγχίαλο, 27χλμ. έξω από το Βόλο, δίπλα στο χωριό Αϊδίνοι. Πρόκειται για μια αρκετά μεγάλη έκταση, περιτριγυρισμένη από έναν συρμάτινο φράκτη, με μικρές πανομοιότυπες κατοικίες να αποτελούν το όριο σε κάποια σημεία επαφής με το χωριό. Αυτοί είναι οι χώροι που διαμένουν οι κρατούμενοι στους οποίους επιτρέπεται, μετά από την έκτιση ενός μέρους της ποινής τους, να γίνουν 'εξωτερικοί'.

Προσβάσεις - Επισκεπτήρια

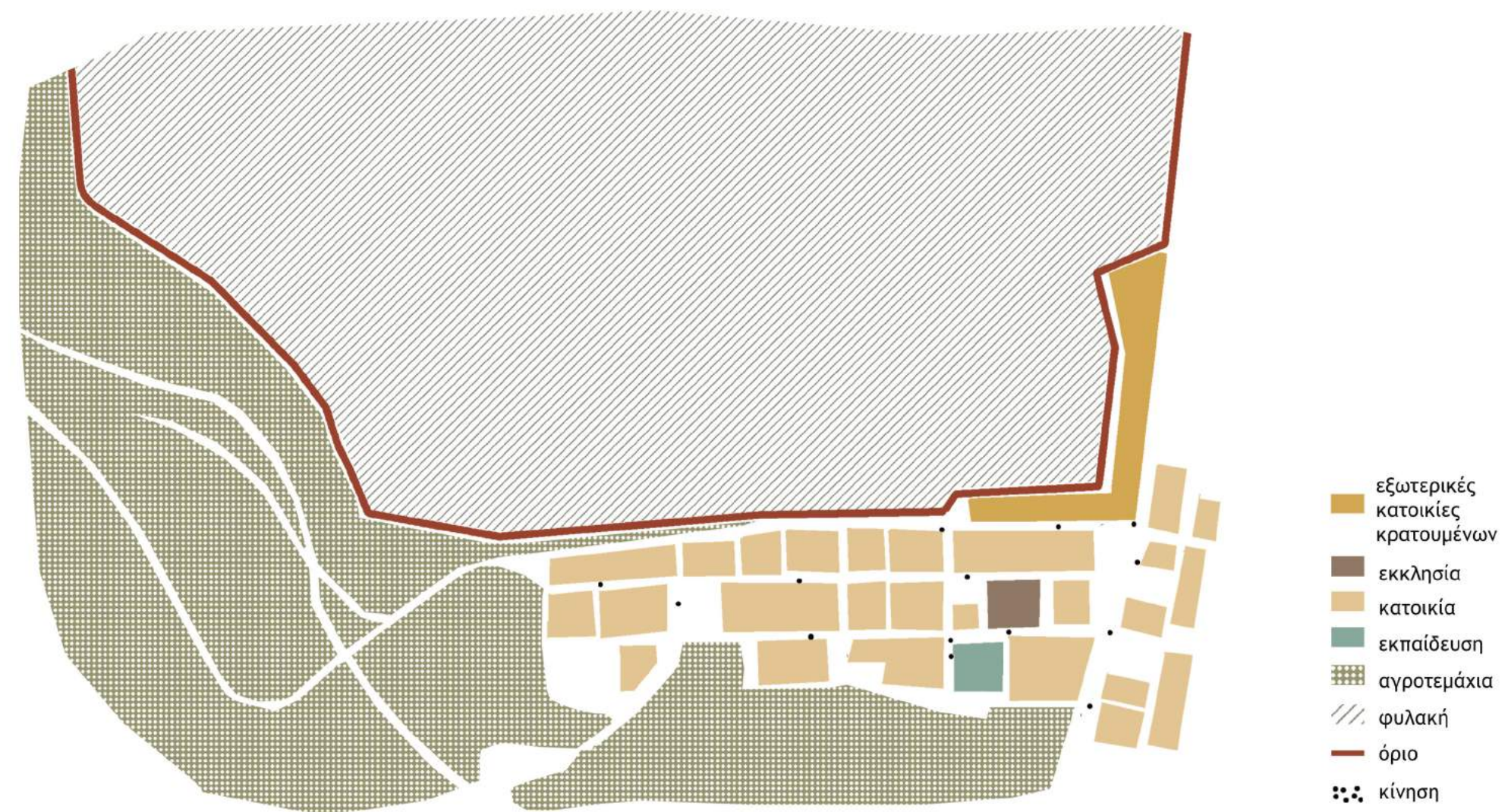
Η πρόσβαση μπορεί να γίνει με αυτοκίνητο και από το Βόλο η διαδρομή διαρκεί περίπου 30 λεπτά. Σημαντικό επίσης είναι ότι εδώ υπάρχει επισκεπτήριο και το Σάββατο. Ωστόσο, λόγω του κόστους μετάβασης από τα διαφορετικά μέρη της χώρας τα επισκεπτήρια είναι και εδώ σπάνια. Εξαιτίας της δυσκολίας πρόσβασης και διαμονής για κάποιον που δεν έχει αυτοκίνητο, αλλά και για να συναντούν τα παιδιά τους δικούς τους σε ένα πιο ζεστό περιβάλλον, ορισμένες φορές έχουν γίνει ρυθμίσεις ώστε να βρεθεί διαμονή για τους γονείς στο Βόλο και να δοθεί άδεια στα παιδιά να μείνουν μαζί τους για λίγες μέρες.

Αλληλεπίδραση με την κοινωνία

Στην Κασσαβέτεια επίσης γίνονται αρκετές προσπάθειες για εξωστρέφεια τα τελευταία χρόνια με τουρνουά ποδοσφαίρου, σκακιστικούς αγώνες, συμμετοχές των κρατουμένων σε εκδηλώσεις εκτός φυλακής. Ένα από τα σημαντικότερα όμως χαρακτηριστικά που επιτρέπει - τουλάχιστον σε κάποιους - την ανάπτυξη επαφής με τον έξω κόσμο είναι η εμπιστοσύνη. Ίσως λόγω και του πιο ανοιχτού χαρακτήρα της ως αγροτικής φυλακής, η Κασσαβέτεια εξασφαλίζει στους κρατούμενους έναν βαθμό εμπιστοσύνης και ελευθερίας, τόσο στα όρια της (οι κρατούμενοι κινούνται ελεύθερα στις εκτάσεις, έχουν τα κλειδιά από τις κατοικίες), όσο και εκτός (καθώς δίνονται αρκετά τακτικά άδειες). Το καλύτερο παράδειγμα αποτελεί ο Α., ο οποίος αφού τελείωσε το γυμνάσιο μέσα στη φυλακή, πήρε άδεια να παρακολουθεί κανονικά το Λύκειο στο γειτονικό χωριό. Απ' ό,τι μου είπε πρέπει να ήταν το πρώτο παιδί στην Ελλάδα που του επιτράπηκε αυτό. Έτσι, κάθε μέρα έπαιρνε το λεωφορείο και πήγαινε στο σχολείο. Η εμπιστοσύνη χτίστηκε με προσπάθειες ανθρώπων που εργάζονται στη φυλακή, αλλά κυρίως με τις προσπάθειες των παιδιών. Όπως αναφέρει ο κος Κωτούλας: "Μόνο τα ίδια τα παιδιά μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά και να πετύχουν αυτά τα πράγματα. Εμείς μπορούμε απλά να λειτουργούμε ως διαμεσολαβητές με τους εισαγγελίες, τους επισκέπτες που πρόκειται να έρθουν κλπ. Αλλά από κείνους έρχονται όλα. Καθόμαστε μαζί και τους λέω πείτε δέκα πράγματα που θέλετε να γίνουν και αν καταφέρουμε τα δύο πάλι κέρδος θα κουμμε. Μου λένε τι θέλουν και μετά ψάχνουμε μαζί τον τρόπο να το κάνουμε."

Η δουλειά που γίνεται στην Κασσαβέτεια είναι ένα ενδιαφέρον παράδειγμα που υπογραμμίζει μάλιστα ότι συνήθως η κοινωνία ευνοείται περισσότερο από την επαφή με τους κρατούμενους απ' ό,τι το αντίθετο. "Έρχονται τα παιδιά από το πανεπιστήμιο. Εγώ όταν είχα πρωτοέρθει δεν μπορούσα να το διανοηθώ ότι υπάρχει πανεπιστήμιο τόσο κοντά σε μια φυλακή και δεν υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο. Κι έτσι ξεκινήσαμε να έρχονται και να γίνονται κοινές δράσεις και στο τέλος παιδιά και καθηγητές μας λέγανε 'Σας ευχαριστούμε που μας δώσατε αυτή την ευκαιρία'. Φεύγουν και νιώθουν ότι ήταν μια εμπειρία που τους έδωσε πράγματα. Τα δικά μου τα παιδιά δεν είχαν κάτι να κερδίσουν από αυτό, απλά να περάσουν την ώρα τους μιλώντας με άλλο κόσμο της ηλικίας τους. Σε αυτά τα παιδιά δίνεις ένα πράγμα και σου γυρνάνε πίσω δέκα."

| ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Το κοινωνικό σύνολο δεν είναι προετοιμασμένο, ούτε είναι ικανοποιημένο από τον τρόπο με τον οποίο εκτίονται οι ποινές, και όταν κάποιος δεν είναι ικανοποιημένος από την απονομή της δικαιοσύνης τότε γίνεται πιο τιμωρητικός.

Στην αρχή σου λείπει η μαμά σου, ο σκύλος σου, ο φίλος σου. Μετά σου λείπει περισσότερο η γυναίκα. Όσο είσαι μέσα στη φυλακή εννοείται ότι χάνεις τον τρόπο να επικοινωνείς με το άλλο φύλο. Μετά βγαίνεις κι έχεις χαμηλή αυτοεκτίμηση σε αυτό το θέμα και δυσκολεύεσαι να διαχειριστείς τις σχέσεις.

Έπαιρνα το λεωφορείο με εκπαιδευτικές αδειες, μόνος μου χωρίς επίβλεψη. Στην αρχή είχα πρόβλημα, ναι. Ήταν μια καθηγήτρια σύζυγος ενός σωφρονιστικού υπαλλήλου - γι' αυτό σου λέω ότι οι σωφρονιστικοί πρέπει να περνάνε κάποια σεμινάρια. Είχε πει στη γυναίκα του η οποία ήταν καθηγήτρια ότι έρχεται ένα παιδί από τη φυλακή εκεί και αυτή το είπε μες στην τάξη. Ήθελε να δώσει ένα παράδειγμα στα υπόλοιπα παιδιά, ότι να ο ταδε έκανε ότι έκανε και εντέλει έρχεται σχολείο και δεν κάνει απουσίες και τέτοια, και το παιδί που καθόταν μαζί μου στο θρανίο έφυγε μετά.

Έπρεπε να με ρωτήσει, ακόμη κι αν είχε καλή πρόθεση. Το αντιμετώπισα κι αυτό, ήμουν μόνος μου στο θρανίο μετά αλλά προς το τέλος τα παιδιά με πλησίαζανε, πηγαίναμε για καφέ...

Πιστεύω ότι κέρδισα πολλά από αυτό. Πρώτα από όλα ξεκόβεις από τους λόγους για τους οποίους βρέθηκες στη φυλακή. Τα βρίσκεις με τον εαυτό σου, γίνεσαι πιο δυνατός. Έχεις περάσει τόσα πολλά που δε σε πτοεί τίποτα πλέον έξω. Μπορείς να συμβουλέψεις καλύτερα τους δικούς σου ανθρώπους, μαθαίνεις να σκέφτεσαι πιο λογικά, εκτιμάς τα πράγματα πολύ περισσότερο. Μια αγκαλιά, μια ωραία μυρωδιά, μια βόλτα. Μέχρι και το ζεστό το μπάνιο το εκτιμάς. Αλλά η φυλακή δεν θα πρεπε να είναι η απάντηση, ειδικά για αδικήματα όπως τα ναρκωτικά, ούτε ο σωφρονισμός. Κατ' αρχήν δεν υπάρχει σωφρονισμός. Αν υπάρχει ένα σωφρονιστήριο στην Ελλάδα, είναι η Κασσαβέτεια. Βασικά οι άνθρωποι της Κασσαβέτειας. Και το λέω με το χέρι στην καρδιά.

- Αν έχετε εικόνα, το θέμα ότι είναι μονοφυλετική και η εκπαίδευση και η ζωή στη φυλακή πώς πιστεύετε ότι επηρεάζει τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους;

- Εγώ το βλέπω και με τις φοιτήτριές μου, υπάρχει ένας σεβασμός προς τα έξω, αυτά τα παιδιά έχουν κάποιο πρόβλημα κοινωνικοποίησης, ζουν έναν ιδρυματισμό μέσα στη φυλακή. Από την άλλη είναι μια πολύ περίεργη κατάσταση, μεταξύ τους δηλαδή υπάρχουν και πολύ γερές φιλίες αλλά και πολύ συγκρουσιακές σχέσεις και είναι ένας χώρος με πολύ έντονα μάτσο χαρακτηριστικά. Είναι ένα πρόβλημα αλλά ναι, μικτές φυλακές δεν υπάρχουν.

Είναι φοβερή η δύναμη που έχουν κάποιοι από τους κρατούμενους. Πώς ενώ βιώνουν μια καθημερινότητα πάρα πολύ δύσκολη, προσπαθούν να χτίσουν κάτι, να βρουν τον εαυτό τους. Το βλέπεις αυτό και σου δίνει κουράγιο.

Δεν μπορείς να επενδύσεις τόσο πολύ στην αναμόρφωση και το σωφρονισμό όσο στην κοινωνική επανένταξη. Διότι στη μία περίπτωση επεμβαίνεις πάνω στην προσωπικότητα του ατόμου ενώ στην άλλη επεμβαίνεις μόνο στο χαρακτήρα τον κοινωνικό.

Και αν δεις σχόλια στο ίντερνετ λένε όλοι 'Τα παιδιά, που είναι αλήτες, δολοφόνοι, ναρκομανείς θέλουν και ανέσεις;' Που έχουμε δει και στη φυλακή και αθώους έτσι; Σε οποιαδήποτε άλλη χώρα της Ευρώπης όταν σε πιάνει η αστυνομία είσαι αθώος και το δικαστήριο προσπαθεί να αποδείξει την ενοχή σου. Στην Ελλάδα είσαι ένοχος και πας στο δικαστήριο να αποδείξεις την αθωότητά σου.

Δε θεωρώ ότι αν υπήρχε περισσότερη επαφή με την κοινωνία θα με είχε βοηθήσει. Όταν είσαι μέσα και έχεις ό,τι είχες και έξω, στην ουσία δε θα σου λείψει κάτι ώστε να σκεφτείς ότι δεν πρέπει να ξανακάνεις τα ίδια παραπτώματα. Αυτό που σου λείπει κάνει τη διαφορά για να αποφασίσεις να μην ξαναγυρίσεις πίσω. Και σου δίνεται και χρόνος έτσι να τα βρεις με τον εαυτό σου.

- Κερδίζατε χρήματα από τη δουλειά;

- 54 ευρώ το μήνα. Τα οποία τα χαλούσαμε για πράγματα, καφέ, κάρτες.

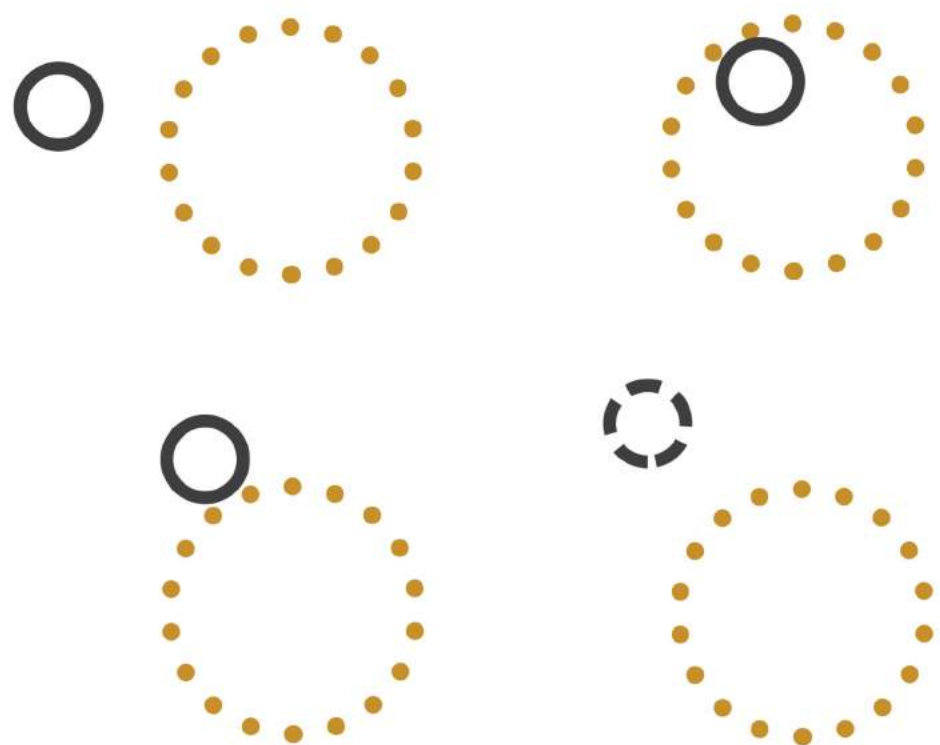
- Οπότε βγαίνοντας δεν έχει μείνει τίποτα σχεδόν.

- Όχι σχεδόν, τίποτα. Και υπάρχουν τα χρέη στην εφορία για τα δικαστήρια. Εγώ αυτή τη στιγμή χρωστάω στην εφορία 80000 ευρώ. Για ένα αδίκημα δηλαδή έχω πάρει δύο ποινές. Τα χρόνια που έμεινα μέσα και 80000 ευρώ.

Παίζει μεγάλο ρόλο να βλέπεις το εξω. Ένας κρατούμενος τώρα π.χ. αυτός που δεν έχει τελειώσει το σχολείο το γυμνάσιο, αφού τελειώσει το γυμνάσιο και είναι μέσα στη φυλακή καλό θα ήταν να μπορεί να παίρνει εκπαιδευτική άδεια. Να βγει, να τελειώσει το λύκειο... Όχι ότι θα τελειώσει το λύκειο και θα είναι καλύτερος μ'αυτό, να πάει, την ημέρα να βλέπει αυτό και τη νύχτα το κάγκελο. Να λείει δε θα το ξανακάνω αυτό που έκανα. Να βλέπει κάπως τα πράγματα διαφορετικά στη κοινωνία.

- Χριστίνα Ζαραφώνιτου, καθ. Εγκληματολογίας Παντείου
- Α., πρώην κρατούμενος στην Κασσαβέτεια
- Κώστας Μάγος, δάσκαλος στο Βόλο
- Γ., πρώην κρατούμενος στην Κασσαβέτεια
- Λεωνίδας Κωτούλας, κοινωνικός λειτουργός στην Κασσαβέτεια

παρούσα κατάσταση

στόχος

••••• όριο της πόλης
 - - - - - 'μαλακό' όριο
 ————— αυστηρό όριο

| πρώτες σκέψεις για το σχεδιασμό

Μέσα στην πληθώρα ελλείψεων και δυσκολιών που χαρακτηρίζει τους χώρους κράτησης που περιγράφησαν, υπάρχουν ορισμένα θετικά στοιχεία τα οποία είχα ως στόχο να προσπαθήσω να συνδυάσω στην πρόταση. Μερικά από αυτά είναι:

α) η λειτουργική εξωστρέφεια του Αυλώνα, που προκύπτει εν μέρει, εκτός από την προσπάθεια των εργαζομένων, από το μέγεθος της φυλακής και το ότι είναι η μόνη που βρίσκεται κοντά στην Αθήνα - γεγονός που όμως δεν αξιοποιείται πλήρως λόγω της χωροθέτησής του και της αδιαμφισβήτητης ουσιαστικής εσωστρέφειας που αυτή προκαλεί

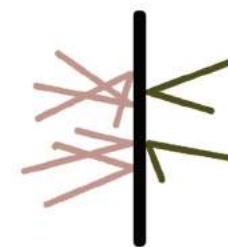
β) η κεντρική χωροθέτηση και εύκολη πρόσβαση της φυλακής του Βόλου - που επίσης δεν αξιοποιείται λόγω του "κλειστού" τρόπου διοίκησης της φυλακής και

γ) το στοιχείο των εξωτερικών ανεξάρτητων κατοικιών, η φιλοσοφία της ανοιχτής φυλακής και η δυνατότητα εξωτερικής φοίτησης στο Λύκειο, που βλέπουμε στην Κασσαβέτεια, καθώς και οι πολλές προσπάθειες και επιτυχημένες δράσεις επανένταξης στη συγκεκριμένη φυλακή, παρά τις χωρικές δυσκολίες.

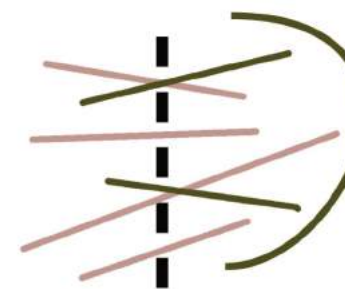
Η ιδέα ήταν μέσα από τη σύνθεση των στοιχείων αυτών που ήδη υπάρχουν στην ελληνική πραγματικότητα, σε συνδυασμό με στοιχεία όπως η εξωιδρυματική εργασία - που μπορεί να μην εφαρμόζονται εδώ αλλά συζητούνται στο δημόσιο λόγο μαζί με επιτυχημένα παραδείγματα από το εξωτερικό - να προκύψει μια πρόταση που να μην αποτελεί ουτοπία και να είναι πιστή στη φιλοσοφία της επανένταξης.

Έτσι προέκυψε το μοντέλο της ανοιχτής φυλακής στο κέντρο της πόλης, και συγκεκριμένα της Αθήνας, που δεν έχει εφαρμοστεί απ' όσο γνωρίζω στην Ελλάδα. Ακόμη, έγιναν κάποιες πρώτες σκέψεις σχετικά με τη διαπερατότητα των ορίων και τη μεταβολή τους από γραμμή σε επιφάνεια, ώστε μέσω της επαφής και του βλέμματος να μπορεί να επιτευχθεί μια 'συχρονικότητα' της ζωής στη φυλακή με τη ζωή στην πόλη.

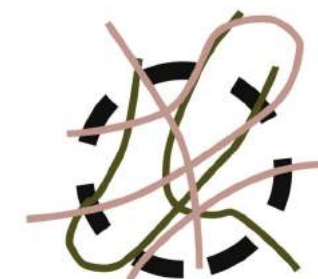
παρούσα κατάσταση

διάσπαση του ορίου

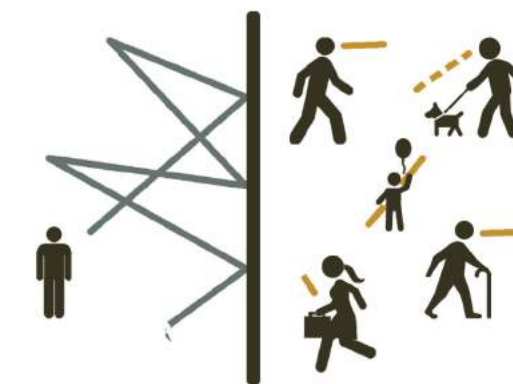

στόχος

— (pink) βλέμμα από μέσα
 — (green) βλέμμα από έξω
 - - - (black) 'μαλακό' όριο
 — (black) αυστηρό όριο

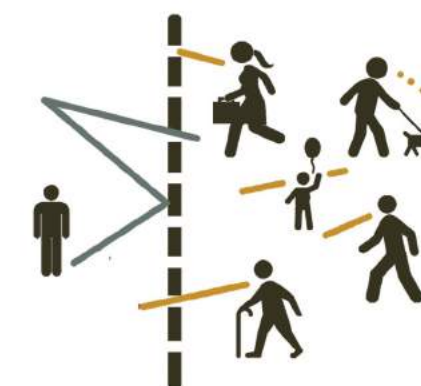
παρούσα κατάσταση

||| προσωρινή σύμπτυξη

— παρατεταμένη διάρκεια

στόχος

< προσωρινή σύμπτυξη

— συγχρονισμός
 — > παρατεταμένη διάρκεια

— (orange) αίσθηση του χρόνου απ' 'έξω'
 — (grey) αίσθηση του χρόνου από 'μέσα'
 - - - (black) μαλακό όριο
 — (black) συμπαγές όριο

● δικαστήρια
 ● δομές υποστήριξης
 ● εκπαιδευτικά ιδρύματα
 ■ διαθέσιμα οικόπεδα

Χωροθέτηση - χαρακτηριστικά γειτονιάς

Ξεκίνησε έτσι η αναζήτηση του οικοπέδου που θα μπορούσε να φιλοξενήσει έναν τέτοιο χώρο, η οποία στράφηκε σε κενά και όσο το δυνατόν μεγαλύτερα οικόπεδα σε κεντρικό σημείο του αστικού ιστού, καθώς η περίπτωση επανάχρησης υπάρχοντος κελύφους κρίθηκε ότι θα ήταν πολύ δεσμευτική σε συνδυασμό με τους ήδη πολλούς σημαντικούς περιορισμούς και ιδιαιτερότητες του θέματος.

Στα επιθυμητά χαρακτηριστικά της περιοχής ήταν να υπάρχει η αίσθηση της γειτονιάς, ώστε να μπορούν να δημιουργηθούν σχέσεις μεταξύ των κρατουμένων και των κατοίκων της τοπικής κοινωνίας, αλλά και μικτές χρήσεις που προσελκύουν όλες τις ώρες κίνηση ανθρώπων με διαφορετικά κοινωνικά, οικονομικά, πολιτισμικά χαρακτηριστικά, ώστε να δημιουργείται ένα κλίμα παρουσίας και αποδοχής σε αντιδιαστολή με το φόβο και το στίγμα που φέρει παραδοσιακά η ιδέα της φυλακής.

Σημαντικό θεωρήθηκε να μην επιλεγθούν για τη χωροθέτηση στιγματισμένες γειτονιές που θεωρούνται 'πίσω πλευρά' της πόλης, όπως για παράδειγμα ο Ελαιώνας, παρά την ύπαρξη περισσότερων και μεγαλύτερων οικοπέδων, καθώς αυτό θα ακύρωνε τη βασική ιδέα της εργασίας που αφορά την ορατότητα της συνθήκης στέρησης της ελευθερίας, τη σύνδεση με την κοινωνία και την αποστιγματοποίηση.

Αναζητήθηκε έτσι μια γειτονιά με εύκολες προσβάσεις, μεσαίων οικονομικών χαρακτηριστικών, πολυπολιτισμική, με πόλους έλξης υπερτοπικού ενδιαφέροντος και με ανάγκες που θα μπορούσαν να καλυφθούν από τις λειτουργίες του κτιριολογικού προγράμματος, όπως είναι το σχολείο δεύτερης ευκαιρίας. Επιλέχθηκαν ε πρώτη φάση οικόπεδα στην ευρύτερη περιοχή του Μεταξουργείου και των Κάτω Πετραλώνων, καταλήγοντας τελικά στο οικόπεδο που βρίσκεται δίπλα στη σοκολατοποιία Παυλίδη επί της οδού Πειραιώς, με εμβαδό περίπου 2000 τ.μ.

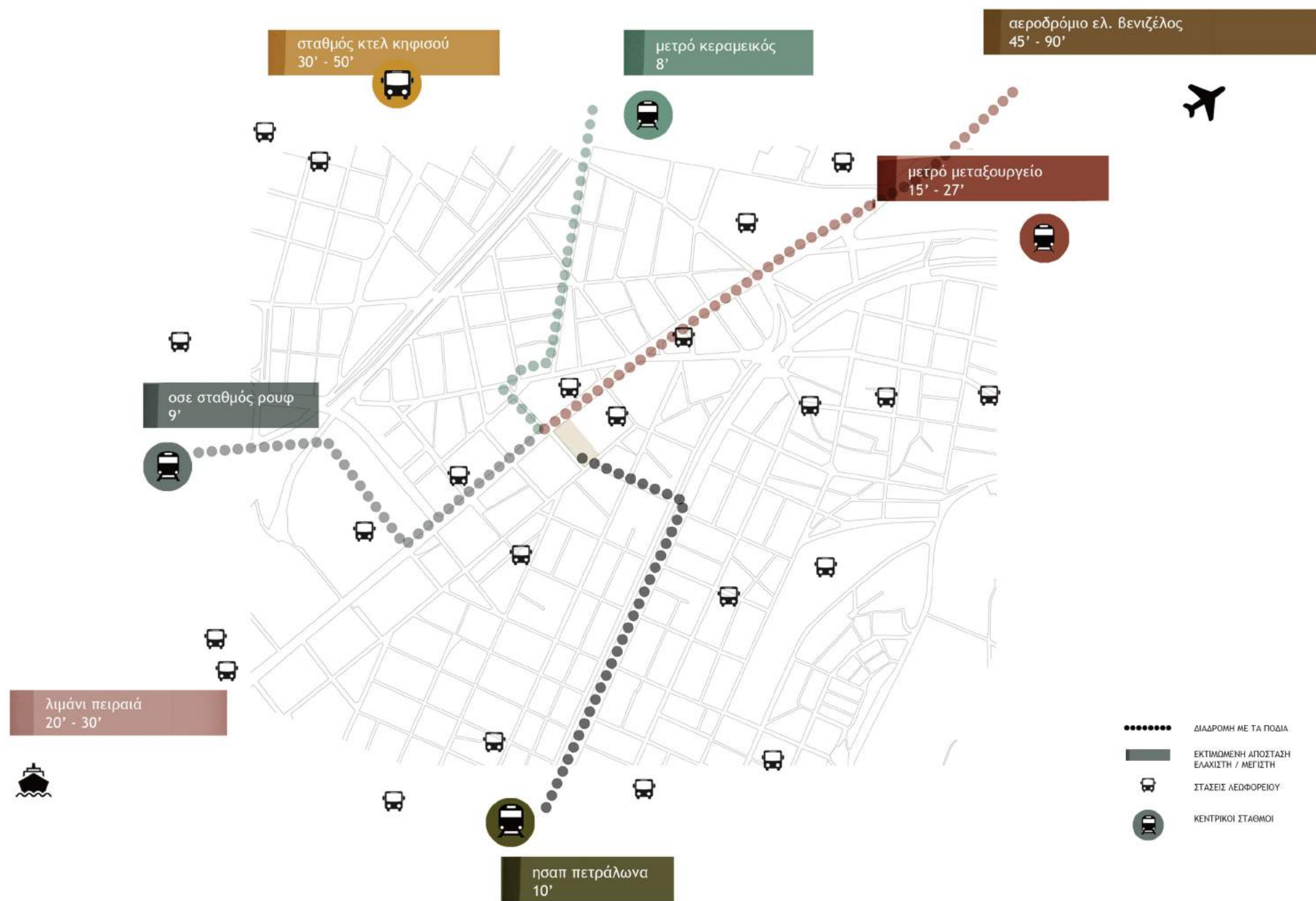
Στην επιλογή αυτή συνέβαλαν ευνοϊκά χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου οικοπέδου όπως οι τρεις ελεύθερες όψεις, η γειτνίαση με πεζόδρομο, ο νοτιοανατολικός προσανατολισμός και το ότι βρίσκεται στην οδό Πειραιώς, ένα μωσαϊκό χρήσεων και αρχιτεκτονικών μορφών όπου μία τέτοια πρόταση θα μπορούσε να ενταχθεί ευκολότερα.

Διάγραμμα χρήσεων γης

Διάγραμμα ροών

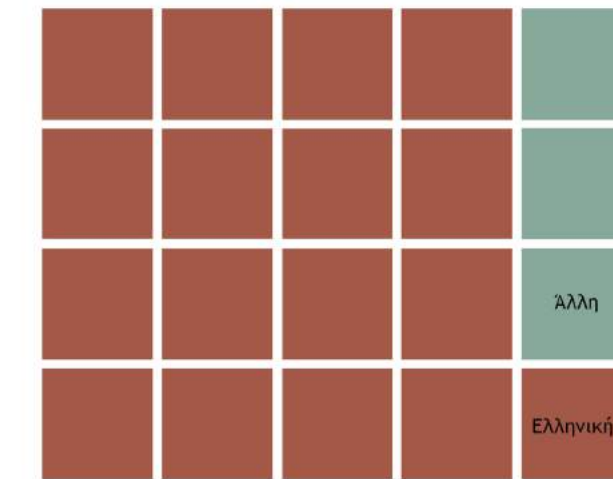

| προσβάσεις στο οικόπεδο

ασχολία

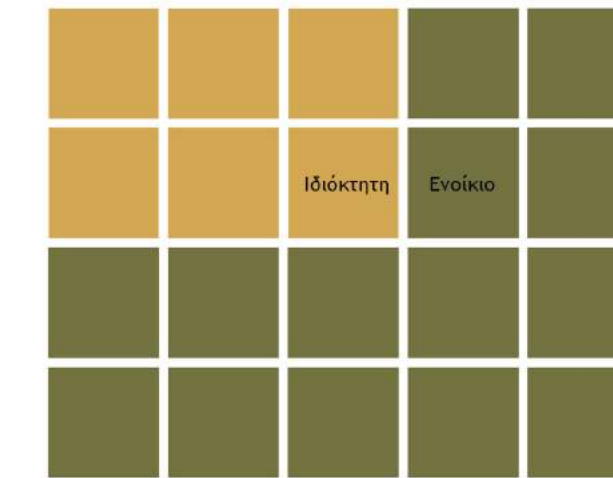
εθνικότητα

επίπεδο εκπαίδευσης

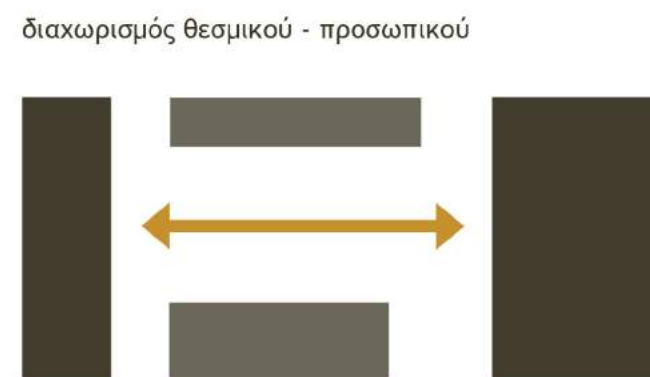
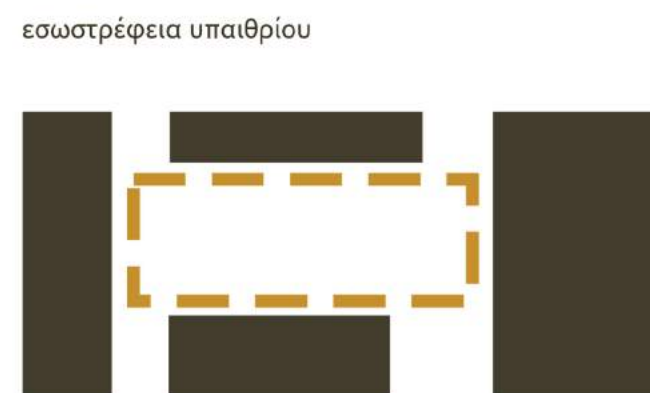
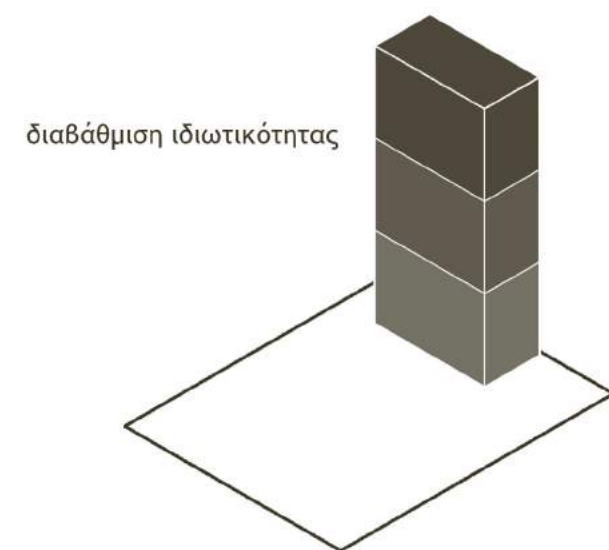
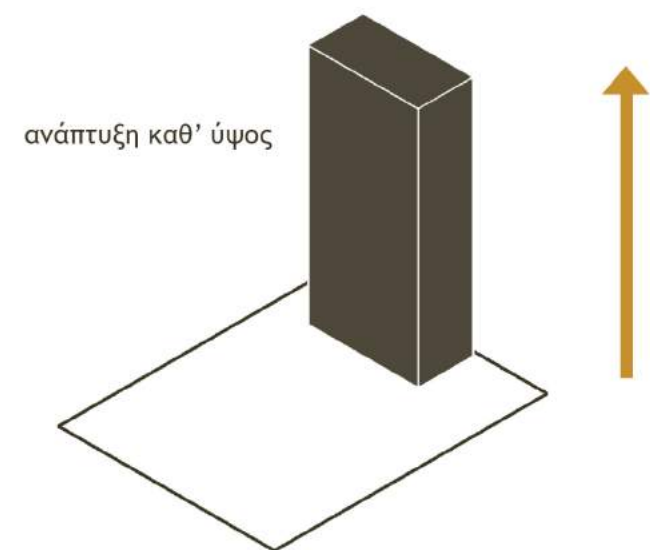

ιδιοκτησιακό καθεστώς

5%

| κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά γειτονιάς (αξίζει να σημειωθεί η ανάγκη για ΣΔΕ που προκύπτει από το υψηλό ποσοστό των κατοίκων που δεν έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση)

προθέσεις και διάγραμμα λειτουργιών

Ο καθορισμός του κτιριολογικού προγράμματος οδηγήθηκε από την πρόθεση να ικανοποιούνται οι χωρικές ανάγκες που ορίζει το νομοθετικό πλαίσιο για τις φυλακές, σε συνδυασμό με άλλες λειτουργίες που κρίνονται σημαντικές, χωρίς όμως αυτό να γίνεται διαχειριστικά. Δεν υπάρχει για παράδειγμα ξεχωριστός χώρος επισκεπτηρίου, καθώς θεωρήθηκε ότι ένας τέτοιος διαχωρισμός μειώνει το αίσθημα της οικειότητας και οι επισκέψεις μπορούν κάλλιστα να γίνονται στους κοιτώνες των κρατουμένων χωρίς να δημιουργούνται διαχειριστικά προβλήματα.

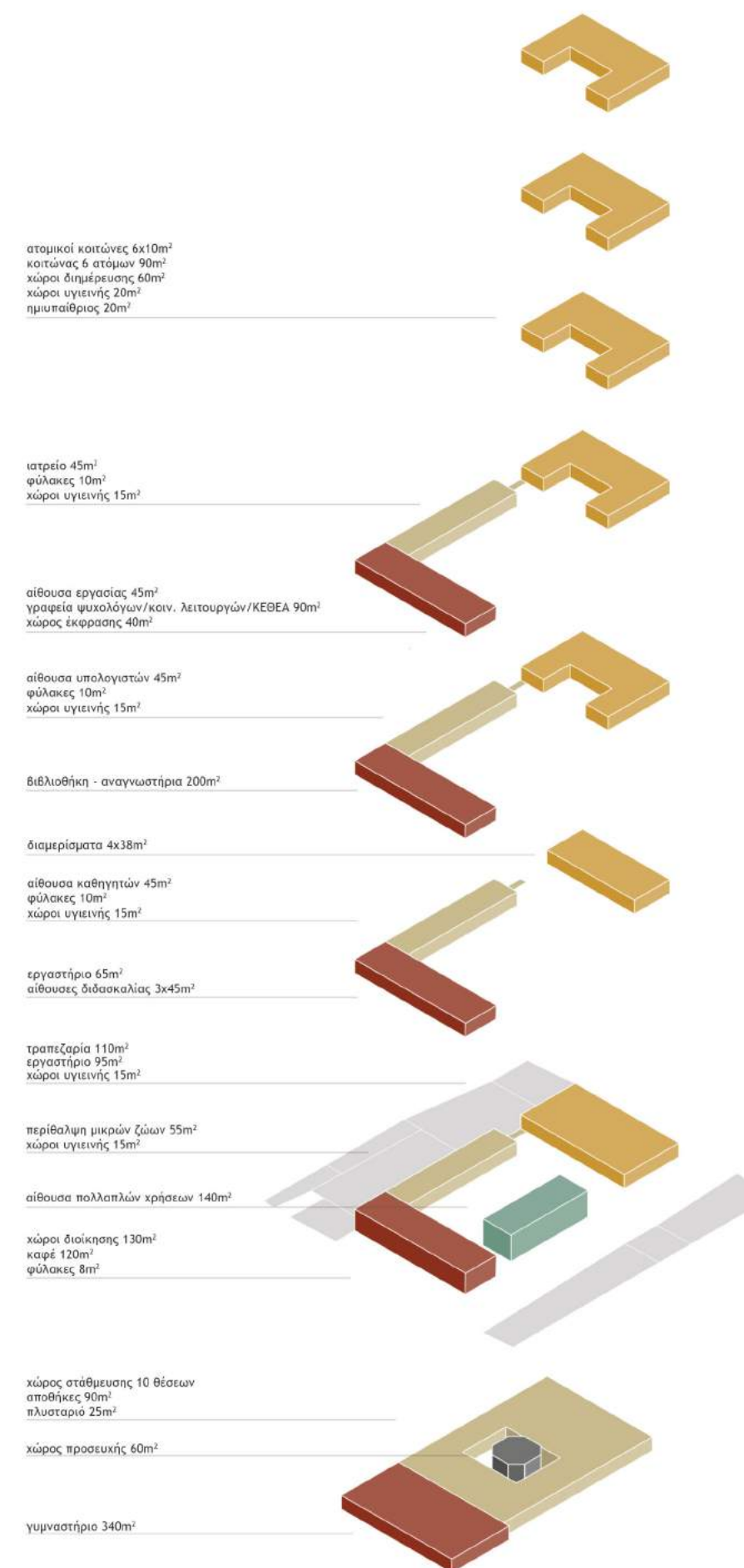
Οι βασικοί όγκοι είναι δύο, εξαιτίας της ανάγκης διαχωρισμού των 'θεσμικών' λειτουργιών που θα είναι προσβάσιμες και από το κοινό, από τις πιο προσωπικές. Έτσι, στον όγκο που έχει όψη στην οδό Πειραιώς φιλοξενούνται λειτουργίες όπως η διοίκηση, το σχολείο, η βιβλιοθήκη και οι χώροι για τους ψυχολόγους και τους κοινωνικούς λειτουργούς, ενώ οι κοιτώνες, οι χώροι φαγητού, εργασίας και διημέρευσης τοποθετήθηκαν στην πίσω πλευρά του οικοπέδου, σε αμεσότερη σχέση με τη γειτονιά.

Υπάρχουν τρεις τυπολογίες κατοίκησης (60 άτομα χωρητικότητα): ατομικοί κοιτώνες, ομαδικοί κοιτώνες έξι ατόμων και τέσσερα διαμερίσματα που μπορούν να φιλοξενήσουν κρατούμενους με οικογένειες ή κρατούμενους με συγγενικά πρόσωπα που έρχονται από την επαρχία για επίσκεψη. Όσον αφορά τους χώρους φαγητού, εκτός της μεγάλης τραπεζαρίας που έχει στόχο να εξυπηρετεί τις ανάγκες των κρατουμένων, καθώς και ανθρώπους της περιοχής με μειωμένα μέσα, σχεδιάστηκαν κουζίνες και σε κάθε όροφο ώστε να δίνεται η δυνατότητα στους κρατουμένους να προετοιμάζουν το δικό τους φαγητό, ενισχύοντας την αίσθηση της συγκατοίκησης.

Οι δύο όγκοι από σκυρόδεμα συνδέονται μέσω ενός μακρόστενου ελαφρύτερου κατασκευαστικά όγκου στη μεσοτοιχία, όπου τοποθετούνται βοηθητικές λειτουργίες σε συνάφεια με τις αντίστοιχες κύριες που βρίσκονται σε κάθε όροφο.

Επιπλέον, προστέθηκαν λειτουργίες που δε συναντώνται παραδοσιακά σε μία φυλακή, αλλά ενισχύουν τη φιλοσοφία της επανένταξης, όπως ένα μικρό καφέ που θα διαχειρίζονται οι κρατούμενοι και ένας χώρος φροντίδας μικρών ζώων όπου μπορούν να περιθάλπτονται αδέσποτα, ζώα που ζουν στη φυλακή και κατοικίδια της γειτονιάς. Η σχέση με τα ζώα θεωρήθηκε ιδιαίτερα σημαντική, αφού ενισχύει την ψυχική υγεία των κρατουμένων και το αίσθημα υπευθυνότητας, ενώ κρίθηκε επίσης ότι τέτοιες λειτουργίες θα μπορούσαν να 'βάλουν' τον έξω κόσμο μέσα στη φυλακή.

- κοινωνικές - θεσμικές λειτουργίες
- προσωπικός χώρος
- υποστηρικτικές λειτουργίες
- έκθεση

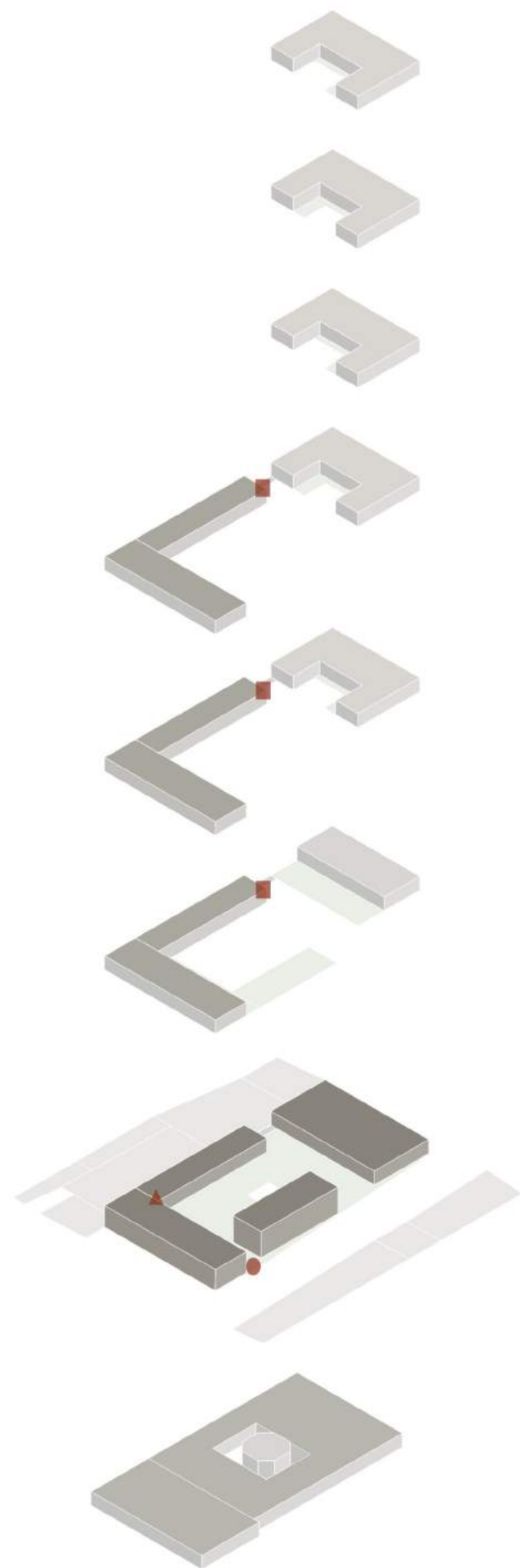

| διαβάθμιση ορίων

Ένας από τους βασικότερους προβληματισμούς του θέματος ήταν το ζήτημα των ορίων και της φύλαξης. Δεδομένου ότι μιλάμε για μια ανοιχτή φυλακή που έχει σκοπό να προάγει τόσο την έξοδο των κρατουμένων στην κοινωνία, όσο και την επαφή της δεύτερης με το θεσμό στέρησης της ελευθερίας με στόχο την αποστιγματοποίηση και την προσπάθεια για αλλαγή, τα κλασικά κάγκελα και τοίχοι που περικλείουν παραδοσιακά τις φυλακές ήταν εκτός συζήτησης. Έγινε λοιπόν προσπάθεια το ζήτημα να λυθεί αρχικά χωρικά, με τη διαβάθμιση των δυνατοτήτων πρόσβασης καθ' ύψος και ανά όγκο. Έτσι, οι χώροι του ισογείου και το αίθριο είναι προσβάσιμα από όλους, με δυνατότητα κλεισίματος το βράδυ, όπως συμβαίνει στους πανεπιστημιακούς χώρους. Στην είσοδο τοποθετείται ένας φύλακας, υπεύθυνος για τον έλεγχο της εξόδου των κρατουμένων που έχουν άδεια για εργασία, εκπαίδευση ή άλλη δραστηριότητα εκτός του χώρου της φυλακής. Οι κρατούμενοι κινούνται ελεύθερα σε οποιονδήποτε άλλο χώρο.

Προκειμένου να προστατευτεί η ιδιωτικότητα των κρατουμένων, υπάρχει ένα δεύτερο σημείο ελέγχου για εργαζομένους και επισκέπτες που θέλουν να μεταβούν στους επάνω ορόφους ή στο υπόγειο γυμναστήριο και το χώρο προσευχής. Η πρόσβαση εδώ γίνεται με κάρτα επισκέπτη ή εργαζομένου ή αφήνοντας επίσημο έγγραφο ταυτοποίησης, και ο επισκέπτης μπορεί να κινηθεί έπειτα ελεύθερος σε όλους τους ορόφους του όγκου της οδού Πειραιώς και του βοηθητικού όγκου.

Τέλος, για την πρόσβαση στις κατοικίες υπάρχει σημείο ελέγχου σε κάθε όροφο που μπορούν να περάσουν επισκέπτες με άδεια και κατόπιν συνεννόησης με τον κρατούμενο που επιθυμούν να δουν, αφήνοντας αν χρειάζεται τα προσωπικά τους αντικείμενα.

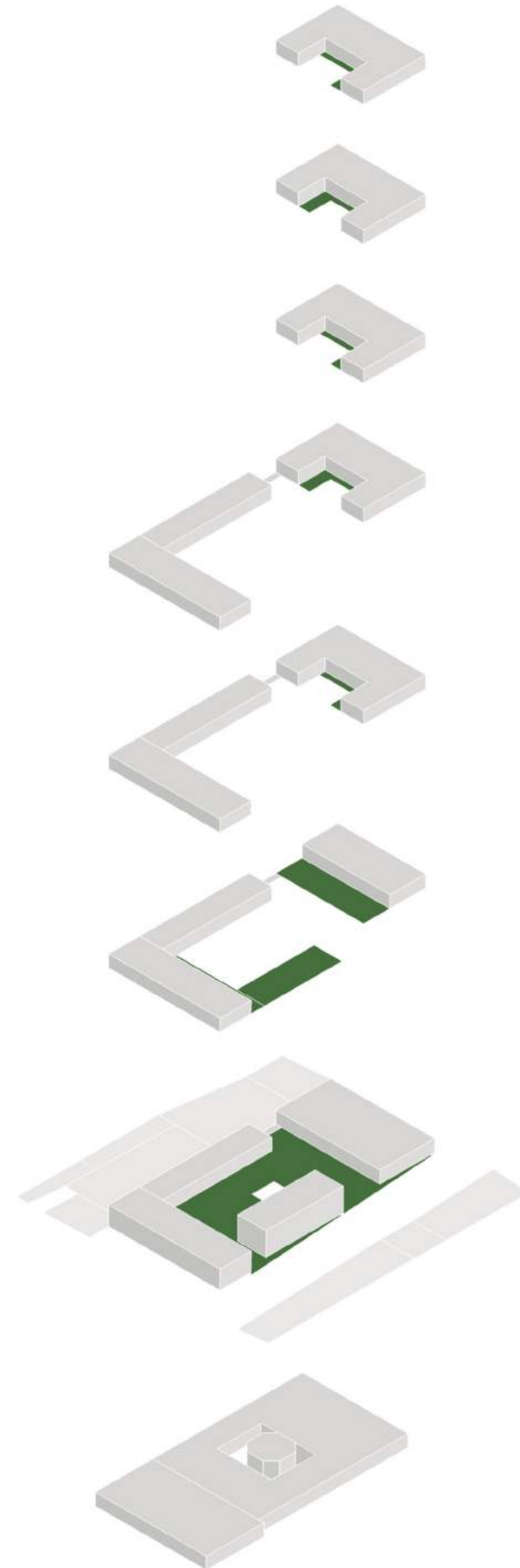

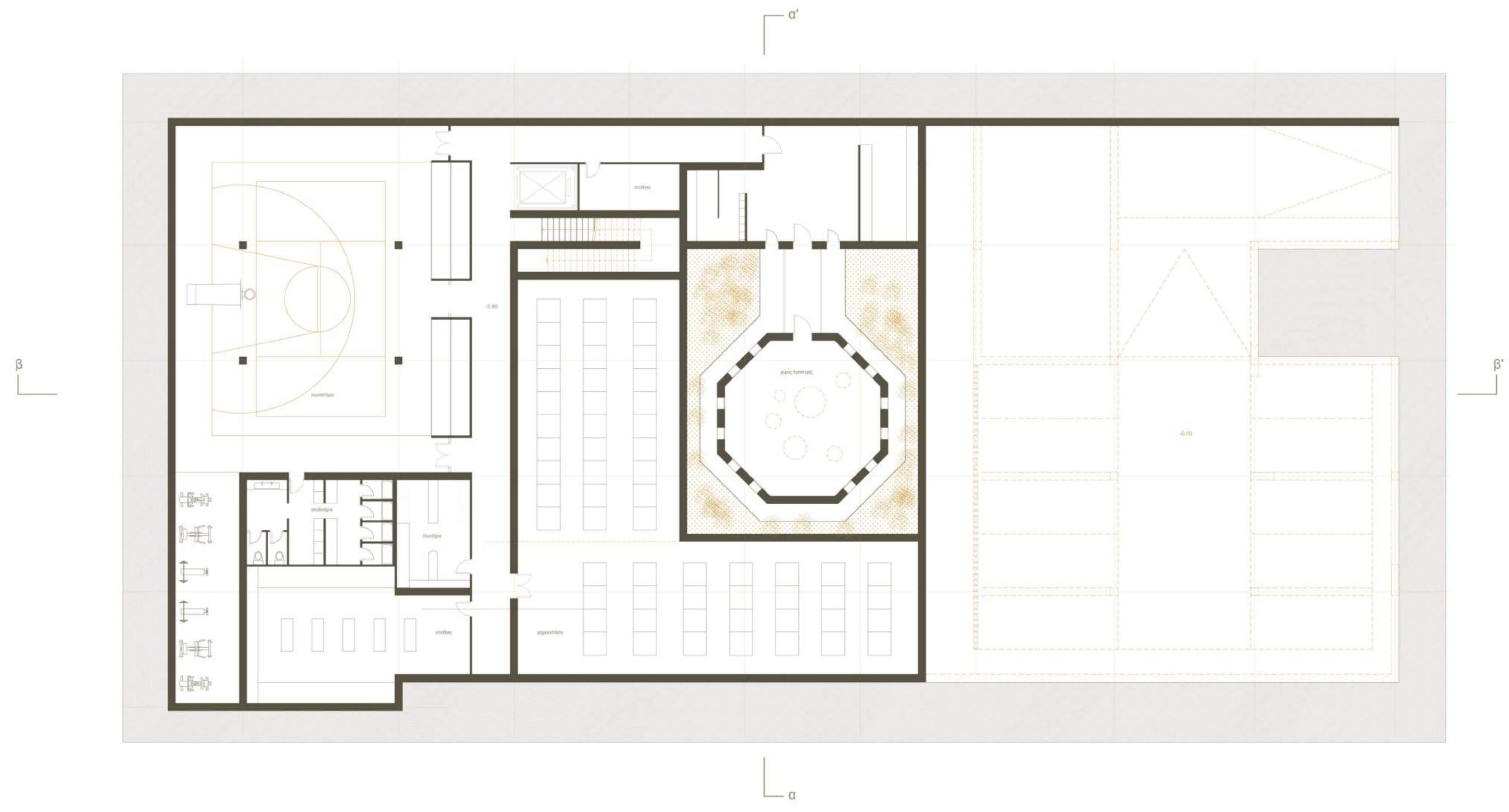
- έλεγχος και φύλαξη προσωπικών αντικειμένων επισκεπτών
- ▲ πληροφορίες έλεγχος και φύλαξη κάρτας χρήση ή ταυτότητας επισκεπτών
- έξοδος και είσοδος κρατουμένων (κτύπημα κάρτας) κλείσιμο εισόδου τη νύχτα
- κρατούμενοι και επισκέπτες που συνοδεύουν
- κρατούμενοι, εργαζόμενοι και άλλοι χρήστες των εγκαταστάσεων (μαθητές Σ.Δ.Ε., κρίστες Βελισθητικής)
- ελεύθερη πρόσβαση σε όλους

| ελεύθεροι χώροι

Η ύπαρξη ελεύθερων χώρων κρίθηκε ιδιαίτερα σημαντική καθώς ακόμη και μια ανοιχτή φυλακή δεν παύει να είναι στο τέλος της ημέρας ένας χώρος επιβεβλημένου εγκλεισμού. Λόγω της έλλειψης χώρου και της επιλογής του να είναι το αίθριο ελεύθερα προσβάσιμο, οι ελεύθεροι χώροι που απευθύνονται στους κρατουμένους έπρεπε να δημιουργηθούν καθ' ύψος, ώστε να ενισχύεται η ιδιωτικότητά τους. Έτσι, το σχολείο έχει εκτόνωση στο δώμα της αίθουσας πολλαπλών χρήσεων και η εκτόνωση των διαμερισμάτων βρίσκεται επίσης στον 1ο όροφο, μαζί με μια παιδική χαρά για τα παιδιά των κρατουμένων.

Για τους κοιτώνες, επιλέχθηκε ένα σύστημα εξωστών που συνδέονται μεταξύ τους με υπαίθριες σκάλες, με την προοπτική να λειτουργήσει ως ένας ζωντανός κατακόρυφος εξωτερικός χώρος, αρκετά μικρότερος σε επιφάνεια από το αίθριο, αλλά πιο οικείος και ιδιωτικός.

κάτοψη β' στάθμης υπογείου

Όλο το συγκρότημα και το αίθριο οργανώνονται γύρω από ένα ρηκό σώμα νερού στο κέντρο, που καλύπτει την οροφή του υπόγειου χώρου προσευχής και επιτρέπει ιδιαίτερο φωτισμό του μέσα από τις οπές που κλείνουν με ειδικά τζάμια. Ένας ακόμη λόγος επιλογής αυτού του στοιχείου είναι η γενικότερη ηρεμία και αισθητική αναβάθμιση που προσδίδει η ύπαρξη νερού σε έναν υπαίθριο χώρο.

Εξαιτίας της ανάγκης για ελεγχόμενη πρόσβαση, μόνο η κεντρική σκάλα και ανελκυστήρες φτάνουν μέχρι το ισόγειο, ενώ οι σκάλες κινδύνου έχουν εκτόνωση στους υπαίθριους χώρους του ορόφου, από τους οποίους μπορεί κανείς να βρεθεί στο ισόγειο με επεκτεινόμενες σκάλες, αντίστοιχες με αυτές των πολυκατοικιών.

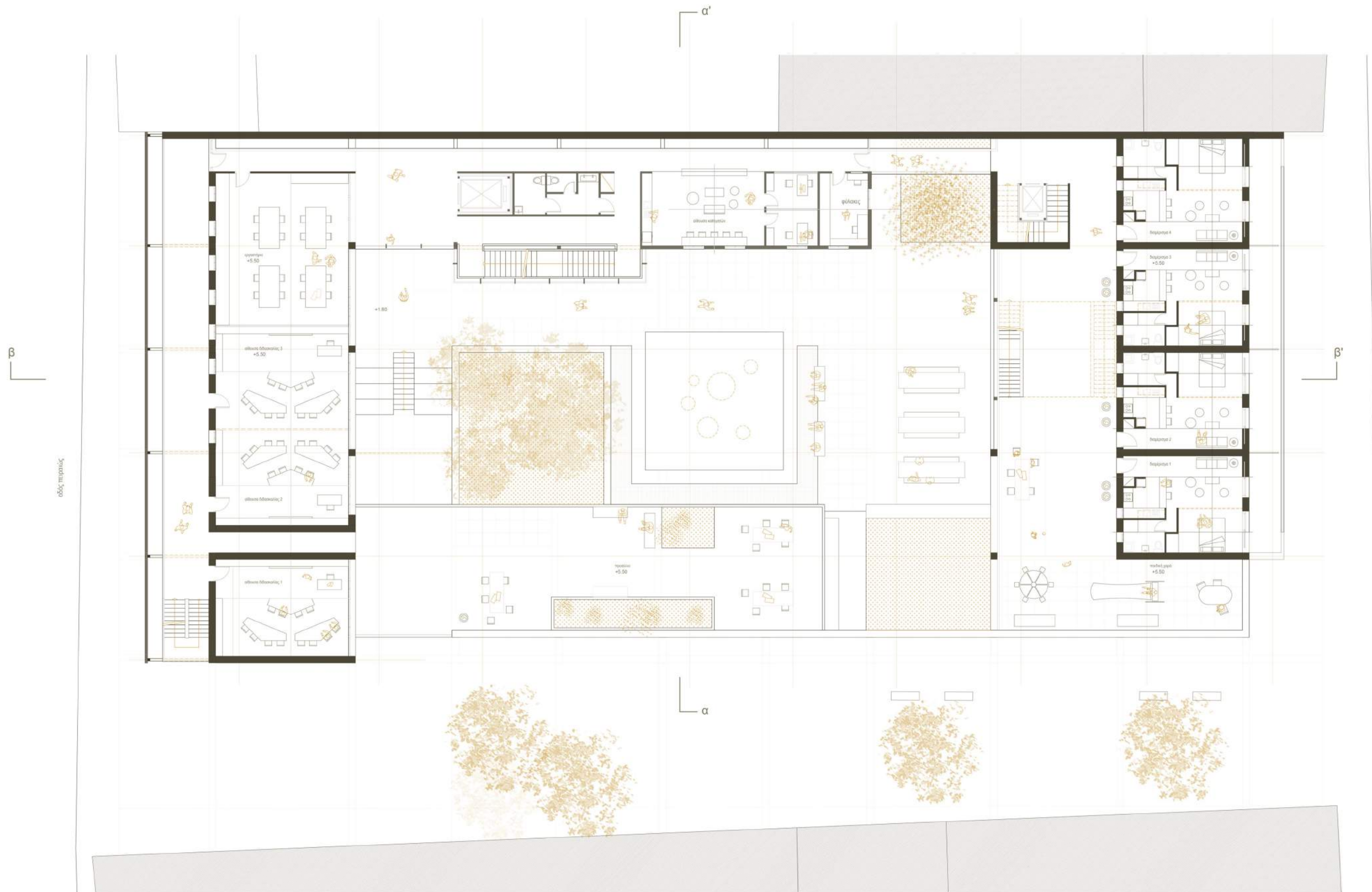
κάτοψη ισογείου

Το βασικότερο, μες στη φυλακή πιστεύω πρέπει να γίνεται κάτι σαν εργαστήριο, ώστε όταν βγεις να χεις ένα χαρτί ότι έχω τελειώσει αυτό το σχολείο κι έχω κάνει αυτή την εκπαίδευση, να μπορείς να βρεις δουλειά. Ακόμη και στις αγροτικές δουλειές δεν αμοίβεται, μετράει σαν λιγότερες μέρες ποινής.

Και μετά βγαίνεις χρεωμένος. Εγώ έχω τώρα δικαστικά έξοδα 5-6 χιλιάδικα, τα χω ρυθμίζει. Τι να κάνεις, δε θα αλλάξουν αυτά.

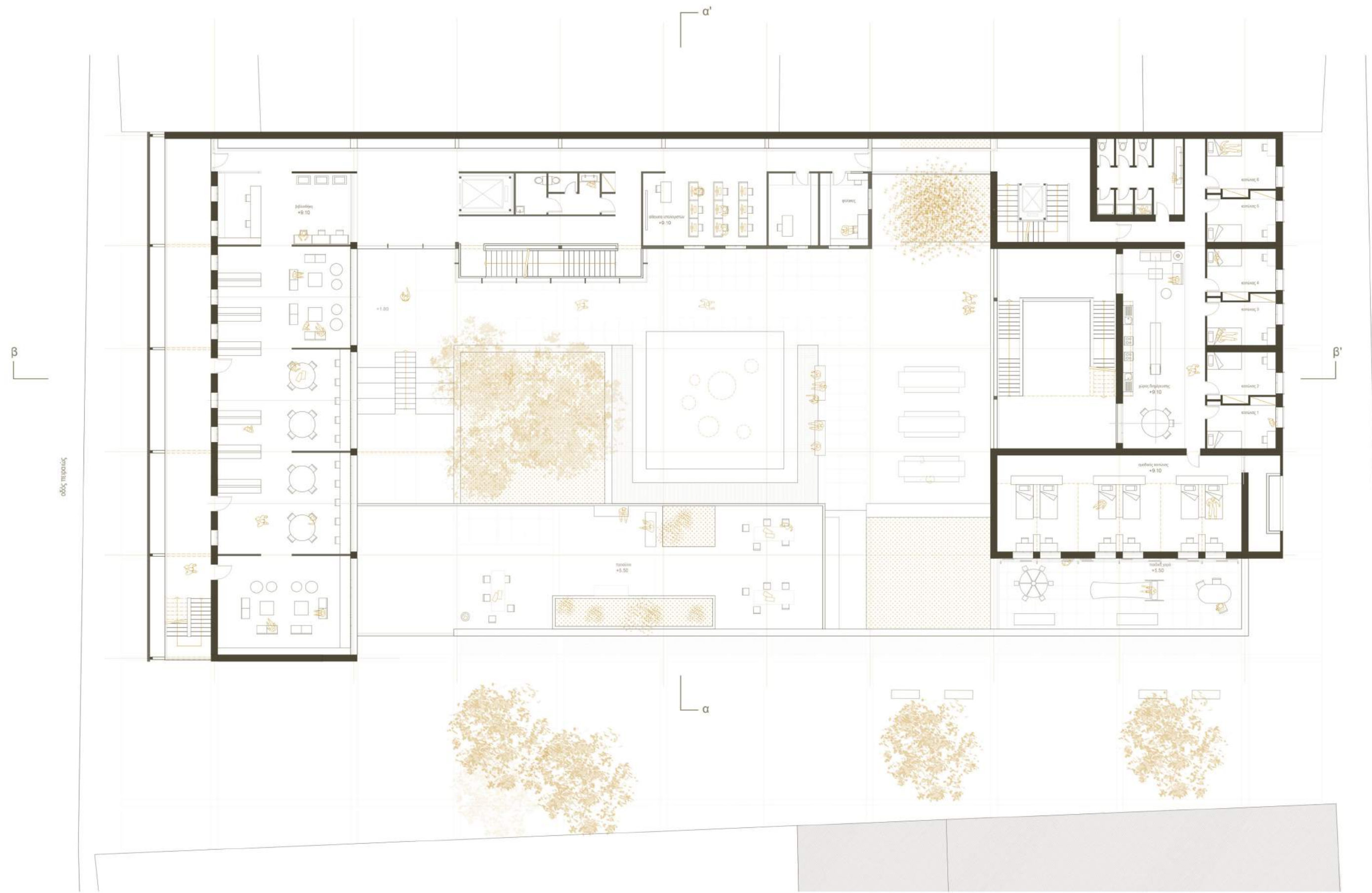
Δεν είχα τόσο πολύ ανάγκη από εξωτερικά πράγματα αλήθεια σου λέω. Γιατί μ' αυτά που έχω κάνει ένιωθα ένοχος και πρέπει να πληρώσεις δε γίνεται. Αν δεν το πληρώσεις νιώθεις αλλιώς και θα κάνεις και χειρότερα μετά. Αν ζητούσα κάτι θα ζητούσα το σκύλο μου.

Καθώς στην πόλη ο χώρος είναι περιορισμένος, δεν δόθηκε μεγάλη επιφάνεια στην κάτοψη για λειτουργίες που παραδοσιακά επιτελούνται μέσα στη φυλακή, όπως το σχολείο και η ομαδική άθληση. Άλλωστε, σκοπός της πρότασης είναι οι λειτουργίες αυτές να μετατοπιστούν έξω από τη φυλακή, ενισχύοντας την παρουσία των κρατουμένων στην κοινωνία και την όσμωση μεταξύ των δύο κόσμων. Δημιουργήθηκαν έτσι τρεις αίθουσες διδασκαλίας για να καλύψουν τις ανάγκες του δημοτικού, ενώ τα παιδιά που φοιτούν στο γυμνάσιο και το λύκειο θα πηγαίνουν στο σχολείο της γειτονιάς. Το απόγευμα, οι τάξεις αυτές θα χρησιμοποιούνται από το σχολείο δεύτερης ευκαιρίας για τους κατοίκους της περιοχής.

κάτοψη α' στάθμης

Είχε προβλήματα η συγκατοίκηση, όλα τα χέρια λένε δεν είναι ίδια, ο καθένας έχει τη δικιά του κουλτούρα. Αλλά τον τελευταίο ενάμιση χρόνο, απ' όταν είχα ξεκινήσει να βγαίνω για το σχολείο μου, είχα δικαίωμα να γίνω εξωτερικός. Ο εξωτερικός είναι έξω και ζει μόνος του σε σπιτάκι δικό του και με είχαν βγάλει εκεί. Ήταν και πιο ήσυχα, έγγραφα, διάβαζα.

Νομίζω με τέσσερα - πέντε άτομα ήταν το καλύτερο να μένεις. Μόνος δε θα ήθελα, ποτέ. Θα τρελαινόμουν.

Εμένα αυτό που με νοιάζει περισσότερο είναι το παιδί που θα έρθει εδώ, την πρώτη μέρα να κοιμηθεί. Τα παιδιά είναι πολύ φοβισμένα την πρώτη μέρα που έρχονται οπότε είναι πολύ σημαντικό να τους βοηθήσουμε στην προσαρμογή. Σε αυτό συμβάλλουν και τα υπόλοιπα παιδιά. Όταν έρχεται κάποιος καινούριος, ένα από τα παιδιά που βρίσκονται εδώ καιρό αναλαμβάνει να τον βοηθήσει τις πρώτες μέρες να προσαρμοστεί.

κάτοψη β' στάθμης

κάτοψη γ' στάθμης

τομή β-β'

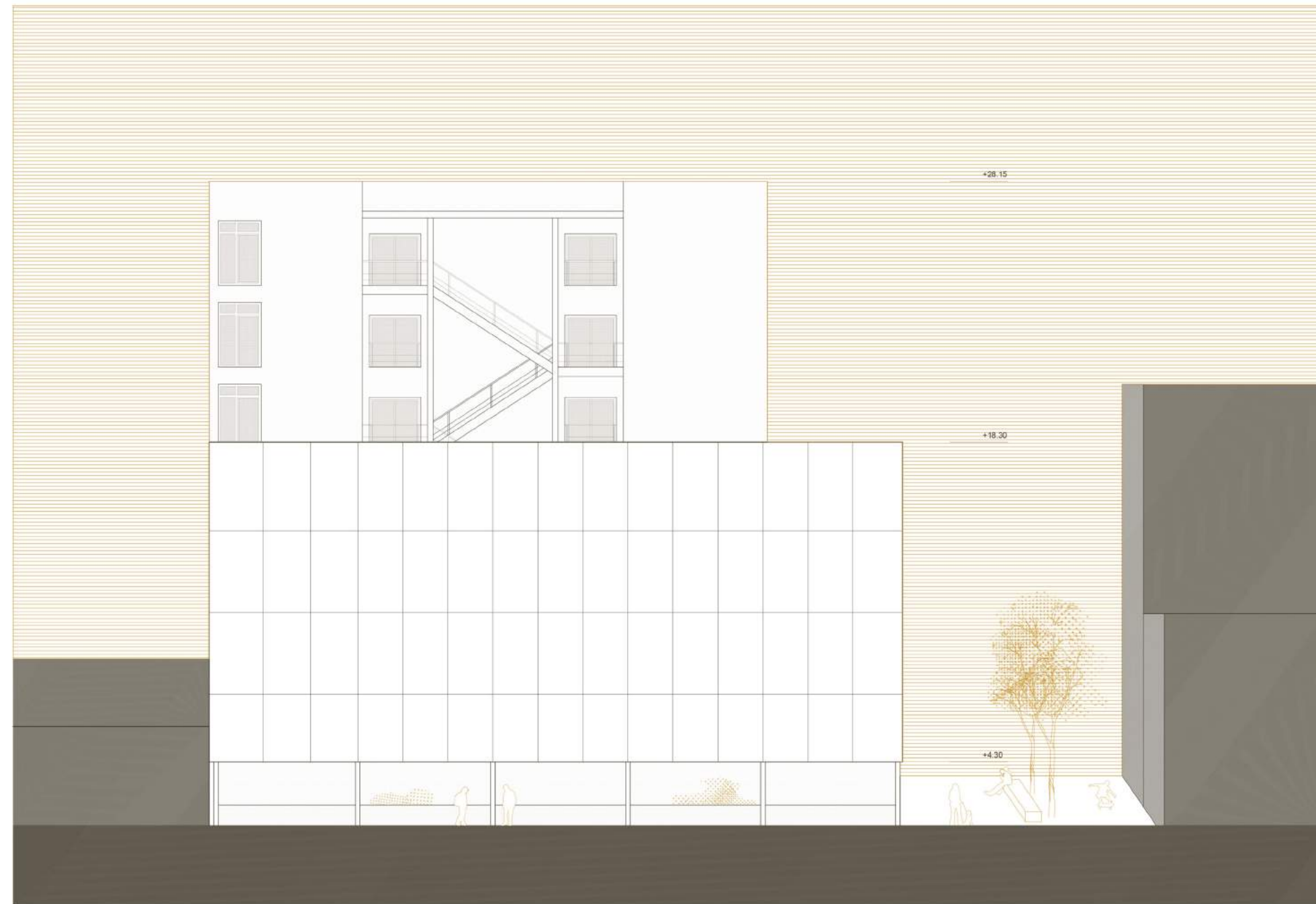

τομή α-α

Η διαμόρφωση των όψεων έγινε με βάση τις προθέσεις για έκθεση ή προστασία κατά περίπτωση. Έτσι, η όψη στην οδό Πειραιώς αποτελείται από συμπαγή πάνελα στο πίσω μέρος των οποίων δημιουργείται ένας 'πράσινος' τοίχος, με στόχο την προστασία από το θόρυβο του πολυσύχναστου δρόμου. Τα πάνελα στηρίζονται με μεταλλικό σκελετό στην πρόσοψη του μπετονένιου όγκου που βρίσκεται από πίσω, δημιουργώντας ένα 'προσωπείο' που παραπέμπει στον παραδοσιακό, κλειστό χαρακτήρα μίας φυλακής, προσκαλώντας όμως ταυτόχρονα για εξερεύνηση με τη στοά που βρίσκεται από κάτω που βλέπει στη φυτεμένη *cour anglaise* έξω από το γυμναστήριο.

Στην όψη του πεζοδρόμου, όπου ο περαστικός έχει πλέον το χρόνο και το χώρο να σταθεί και να παρατηρήσει, υπάρχει η ανάγκη για έκθεση των δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα πίσω από τον τοίχο. Έτσι, δημιουργούνται τρύπες - προθήκες όπου υπάρχει αντίστοιχα οπτική επαφή με το χώρο καλλιέργειας, έκθεση των αντικειμένων που κατασκευάζονται στο εργαστήριο και ανάρτηση των αφισών για τα διάφορα δρώμενα στην αίθουσα πολλαπλών χρήσεων.

Τέλος, η πίσω όψη ακολουθεί την τυπική μορφή των χώρων κατοικίας, με μεγάλα ανοίγματα για επαρκή φωτισμό των δωματίων, σε μια προσπάθεια να γίνει κατανοητό ότι οι άνθρωποι που μένουν εκεί δε διαφέρουν ουσιαστικά από τους κατοίκους των γειτονικών πολυκατοικιών.

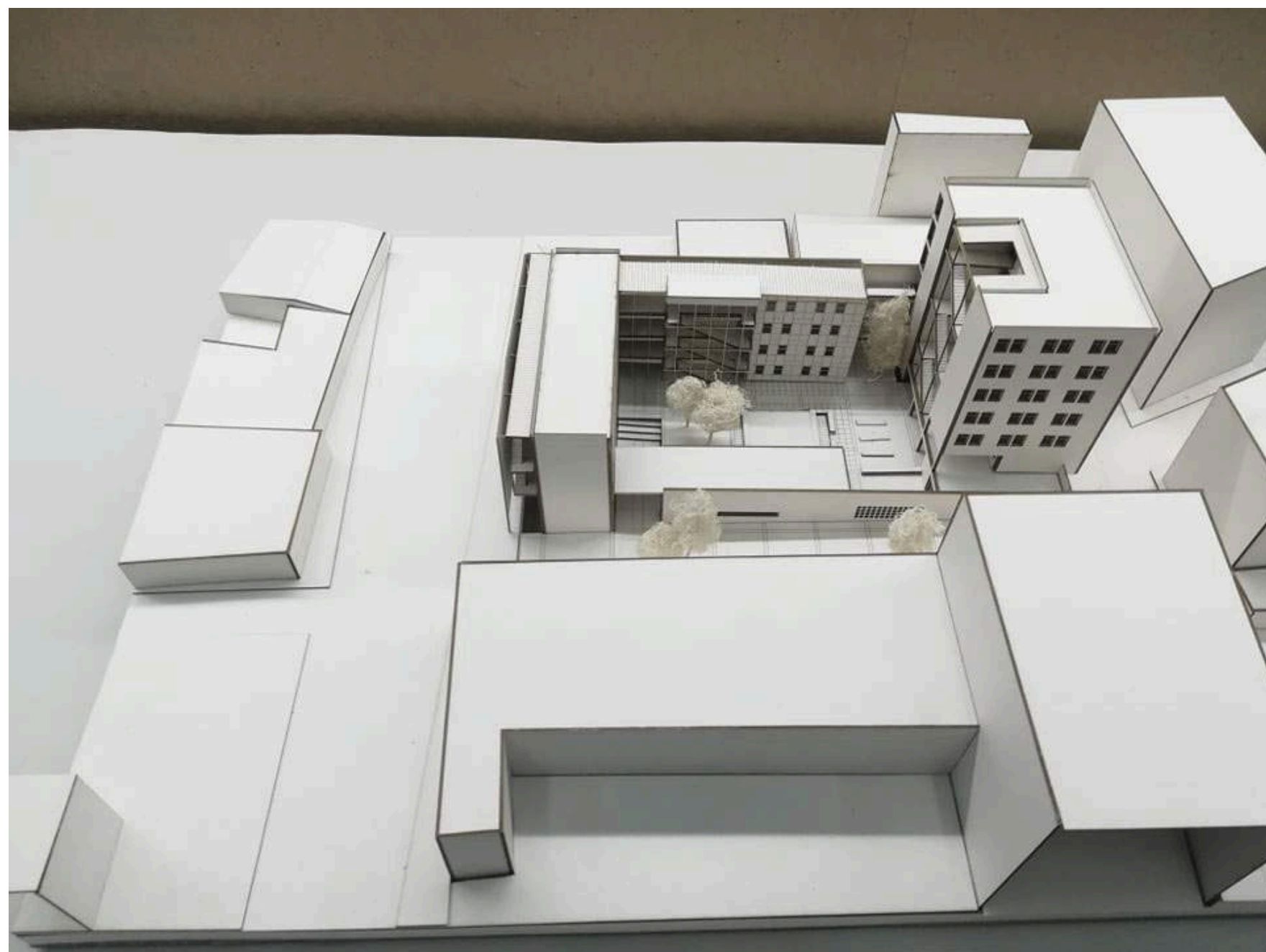
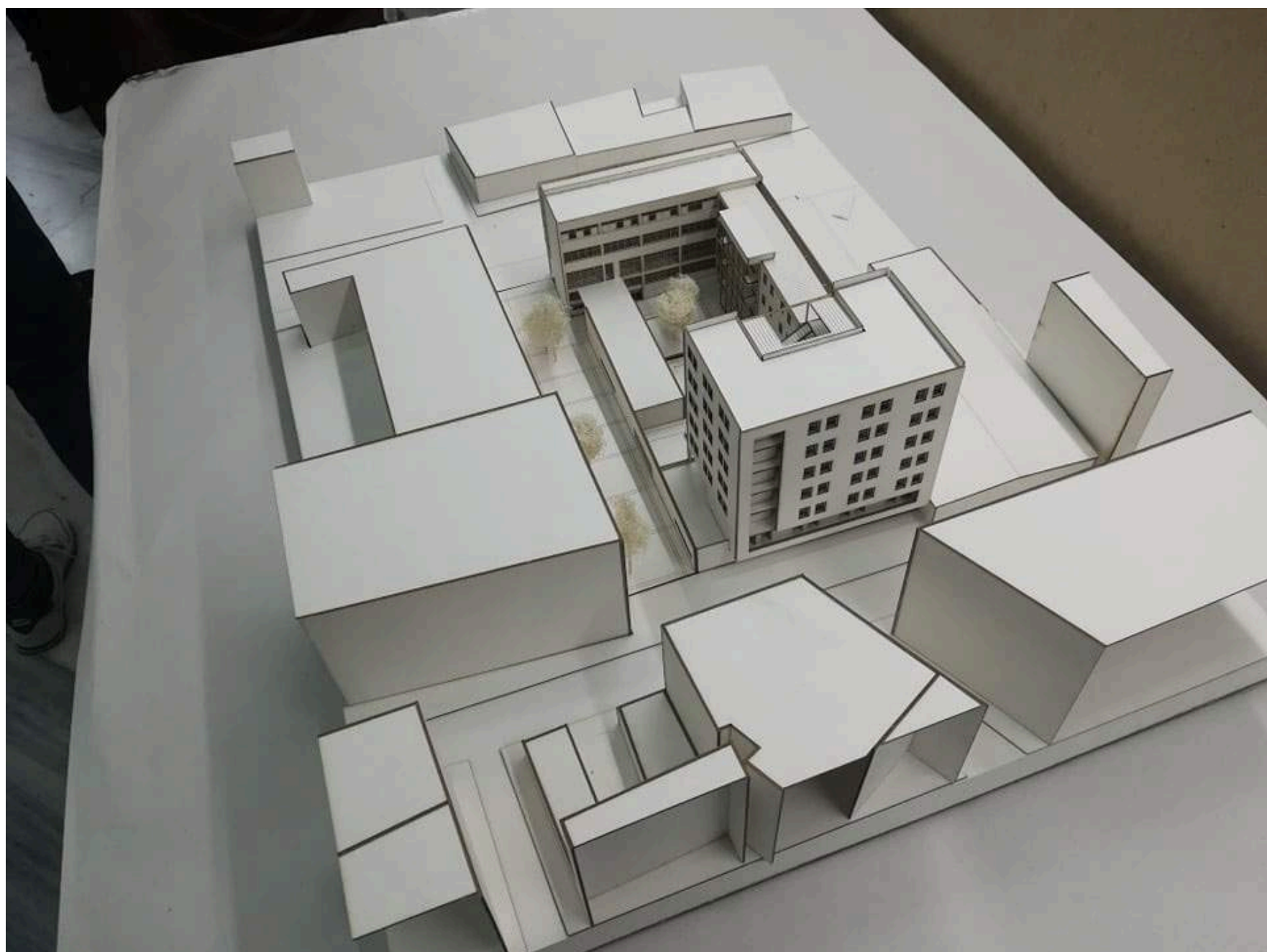
βορειοδυτική όψη

νοτιοανατολική όψη

νοτιοδυτική όψη

ευχαριστώ μέσα από την καρδιά μου

για την πολύτιμη στήριξη και καθοδήγησή τους, τους καθηγητές μου κο Βασιλάτο, κα Κουτρολίκου και ιδιαίτερα τον κο Ζαχαριάδη που δέχτηκε να αναλάβει αυτό το θέμα και με άντεξε όλον αυτόν τον καιρό

τον κο Δαμιανό, τον κο Κωτούλα, την κα Ζαραφωνίτου, τον κο Μάγο, τον Αστέρη και το Γιάννη για την τεράστια βοήθειά τους

την Παναγιώτα, το Μύρωνα, την Κατερίνα

την Ιωάννα, το Γιώργο, την Κύτι και τη Στέλλα